

Ministerie van Defensie

Stand van Defensie

Voortgang bouwen aan een
toekomstbestendige krijgsmacht

Voorjaar 2025

Inhoud

Voorwoord	4
Samenvatting en appreciatie Stand van Defensie voorjaar 2025	6
Inleiding	9
 1 Besturen en commandovoering	13
1.1 Defensie verbonden met de samenleving	14
1.2 Europese en internationale samenwerking	18
1.3 Onderzoek en innovatie	24
 2 Vervullen personele behoefte	27
2.1 Personeelsbestand	28
2.2 Instroom en uitstroom van personeel	30
2.3 Dienmodel	33
2.4 Personele gereedheid	35
2.5 Diverse vulling en iedereen doet mee	37
 3 Vervullen materiële behoefte	43
3.1 Staat van het materieel	44
3.2 Inzetvoorraden	46
3.3 Industriebeleid en samenwerking	47
 4 Gereedstellen	49
4.1 Geoefendheid	50
 5 Inzetten	53
5.1 Inzet voor hoofdtak 1	56
5.2 Inzet voor hoofdtak 2	57
5.3 Inzet voor hoofdtak 3	59
 6 Ondersteunen	61
6.1 Digitale transformatie	62
6.2 Informatiehuishouding en transparantie	65
6.3 Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer	67
6.4 Veiligheid	70
6.5 Duurzaamheid	73
Afkortingen	76

Voorwoord

De veiligheidsdreigingen voor Nederland nemen toe. De geopolitieke spanningen intensiveren en de gevolgen daarvan zijn ook voor Nederland merkbaar. Het belang van een sterke krijgsmacht is nu nog duidelijker geworden: voor een geloofwaardige afschrikking van tegenstanders en om gereed te zijn voor inzet als dat nodig is. De Nederlandse samenleving en onze bondgenoten moeten op ons kunnen rekenen. Nu en in de toekomst.

Het kabinet werkt met urgentie en prioriteit aan de versterking van de krijgsmacht en de defensieorganisatie als geheel. In de Defensienota 2024 zijn de plannen voor Defensie voor de komende jaren uiteengezet. Als Defensie zitten we midden in de transformatie naar een sterkere, grotere en slimmere krijgsmacht. In deze Stand van Defensie toont de organisatie de voortgang van dat proces.

De veiligheid en het welzijn van de Nederlandse samenleving staan in deze instabiele tijden onder druk door internationale dreigingen. Allereerst door de Russische agressie op het Europees continent. Het is cruciaal dat we Oekraïne steunen en daarom zetten we de steun onverminderd door. Tegelijkertijd moeten we de collectieve verdediging en afschrikking via de NAVO tegenover Rusland versterken. In het Midden-Oosten duren conflicten voort en zorgen onderlinge spanningen voor instabiliteit in de directe omgeving van Europa. Ook de ontwikkelingen in de Sahel-regio baren zorgen. Een steeds assertiever China vormt een fundamentele dreiging voor de internationale rechtsorde en onze veiligheid.

Het is niet alleen de geopolitiek die ons dwingt te veranderen en opschalen. Ook de technologische ontwikkelingen op het gebied van onder andere AI, autonome systemen en quantum gaan razendsnel en maken dat we in een geopolitieke technologische wedloop zitten. Dit heeft gevolgen voor de capaciteiten waarin we moeten investeren, zoals meer in space en de andere domeinen.

Voor Defensie, de overheid en de samenleving is er een gezamenlijke verantwoordelijkheid om voorbereid te zijn op bekende en onbekende dreigingen. Voorbereid zijn op verschillende scenario's zorgt voor weerbaarheid en is tegelijkertijd een effectieve vorm van afschrikking. Defensie heeft de taak om te zorgen voor voldoende gevechtskracht om zo nodig de samenleving en samen met bondgenoten het NAVO-verdragsgebied te verdedigen.

Defensie zet in op meer mensen, middelen en digitalisering. Onze mensen vormen de kern van onze organisatie. We willen een gevulde krijgsmacht met goed gekwalificeerd personeel met de juiste middelen, munitie en huisvesting voor zijn geregeld. We groeien weer, maar willen nog sneller groeien om zo in staat te zijn onze taken uit te voeren en doelen te behalen. We vragen de samenleving om mee te doen. Iedereen is welkom en nodig bij Defensie. En een groeiende organisatie heeft ook meer ruimte nodig om Nederland veilig te houden. Om onze militairen te kunnen laten trainen, te huisvesten en om opslag te hebben voor materieel en voorraden.

Het is essentieel dat we samenwerken met onze bondgenoten en partners. De meest effectieve vorm van afschrikking is immers collectieve verdediging. Daarnaast is internationale samenwerking van belang voor gezamenlijke aanschaf van materieel en investeringen in kennis en innovatie. De conflicten in de wereld tonen dat er niet alleen gevecht plaatsvindt tussen strijdkrachten, maar ook een strijd tussen industrieën. We willen de Nederlandse defensie-industrie en die van onze bondgenoten versterken om te leveren wat nodig is voor onze krijgsmacht. Dat is een industrie die door schaal, snelheid en innovatie het verschil kan maken op het slagveld.

Elke minuut telt. We werken samen door aan een sterke en slimme krijgsmacht. Om af te schrikken en zo nodig te kunnen vechten. Voor de vrijheid en veiligheid van u, Nederland, onze bondgenoten en partners.

Minister van Defensie
Ruben Brekelmans

Staatssecretaris van Defensie
Gijs Tuinman

Samenvatting en appreciatie

Stand van Defensie voorjaar 2025

Besturen en commandovoering

Defensie is onderdeel van de Nederlandse samenleving. Om die reden is het belangrijk begrip en draagvlak te behouden voor ons werk en onze taken. De voortdurende veranderende veiligheidssituatie maakt het urgent om de samenleving weerbaarder te maken en om als organisatie te groeien. Defensie versterkt daarom de komende jaren de verbinding met de samenleving. De groei van Defensie is concreet zichtbaar en merkbaar, bijvoorbeeld rondom militaire vliegbases. Defensie streeft naar een transparant proces, gericht op samenwerking en het maken van integrale afwegingen. Burgers, bedrijven, andere overheden en belangenorganisaties maken gebruik van de mogelijkheid tot inspraak die op meerdere momenten in het proces is voorzien.

Europa heeft voor haar veiligheid een sterke NAVO en een effectieve EU nodig. Alleen samen kunnen we het beste onze belangen verdedigen. Er is vraag naar meer, betere en slimmere Europese en internationale samenwerking. Ook, of juist voor de steun aan Oekraïne geldt dit. Door gezamenlijk te produceren en te leveren wordt de steun voor Oekraïne effectiever en efficiënter. Wetenschap en technologie maken meer en meer het verschil tussen het winnen en verliezen van oorlogen. Een kennisvoorsprong en continue innovatie geven de doorslag. Nederland investeert daarom extra in de kennisbasis, technologieontwikkeling en innovaties. Naast extra investeringen zijn het aanbrengen van focus, andere manieren van samenwerking en passende financiële instrumenten nodig. Defensie werkt daarbij samen met de maatschappij en met de industrie.

Vervullen personele behoefte

De totale personeelsomvang van Defensie bedraagt nu 74.333 VTE'n, dit is een groei van 4.343 VTE'n ten opzichte van 2023. Inmiddels is de totale personeelsomvang per 1-4-2025 verder doorgegroeiwd naar 75.530 VTE'n. De groei in absolute aantallen in 2024 is terug te leiden tot een groei van 3,2% bij beroepsmilitairen, 9,6% bij reservisten en 11,0% bij burgers. Het is een groei waarmee we als Defensie blij kunnen zijn. Tegelijkertijd is te zien dat - hoewel het aantal beroepsmilitairen de afgelopen jaren is toegenomen - de huidige groeisnelheid onvoldoende blijft om het gestelde doel van volledige militaire personeelsvulling in 2030 tijdig te bereiken. Een versnelling van deze groei is noodzakelijk om de organisatie op tijd volledig te vullen. Defensie werkt daarnaast aan maatregelen om het aantal reservisten verder te vergroten naar 20.000 en aan de modernisering van de arbeidsvoorwaarden en de rechtspositie van reservisten.

Vervullen materiële behoefte

De gemiddelde materiële gereedheid over alle A-(wapen)systemen¹ is het afgelopen half jaar licht gestegen. Het realiseren van materieelprojecten blijft een grote uitdaging omdat de ingezette opschaling van de fysieke productiecapaciteit de groeiende vraag naar militair materieel niet kan volgen. Verder heeft de wereldmarkt nog steeds te maken met stijgende prijzen en schaarse grondstoffen en kent Nederland zelf ook nog eens een krappe arbeidsmarkt. De toename van het aantal materieelprojecten legt daarom nog steeds een zware druk op onze organisatie.

¹ A-(wapen)systemen zijn een selectie van (wapen)systemen die essentieel zijn voor Defensie, doorgaans complex van aard zijn en bedoeld zijn om een prominente functie te kunnen vervullen in een gewapend conflict.

Daarom past Defensie regels, processen en werkwijzen aan die zo tot een snellere realisatie van behoeften leiden. Zo hogen we stapsgewijs de inzetvoorraden munitie, geneeskundige goederen, brandstof, reservedelen, voeding en uitrusting verder op. Hetgeen noodzakelijk is voor de eigen en bondgenootschappelijke verdediging, de eerste hoofdtaak van Defensie.

Gereedstellen

Gereedstellen is het proces waarmee eenheden worden voorbereid op inzet. Een eenheid is operationeel gereed (OG) wanneer ze voldoet aan de normen voor personele gereedheid (PG), materiële gereedheid (MG) en geoefendheid (GO) om de organieke taak uit te kunnen voeren. Hoofdstuk 4 rapporteert over het aspect GO.

Vanwege de internationaal verslechterde veiligheidssituatie verschuift de focus naar hoofdtaak 1 en richt Defensie zich op de rol van Nederland bij de collectieve verdediging van het NAVO-bondgenootschappelijk grondgebied. Nederland dient daarnaast ook het Koninkrijk, niet onder het NAVO bondgenootschap vallende grondgebied, te kunnen verdedigen.

Voor het bereiken van geoefendheid nemen eenheden deel aan tal van oefeningen en trainingen in binnen- en buitenland. De oefeningen zijn gericht op de 'eigen' geoefendheid, ter voorbereiding op inzet en samenwerking met (strategische) partners². De geoefendheid van de krijgsmacht wordt negatief beïnvloed door knelpunten in de personele en materiële gereedheid. Inhoudelijke informatie over deze gereedheid is departementaal vertrouwelijke informatie en is opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage bij deze rapportage.

Defensie heeft ook in 2024 haar steun aan Oekraïne onverminderd voortgezet. De steun van Defensie bestaat uit financiële, materiële en personele steun, in onder andere de Operatie *Interflex*, *Intercharge*, de EU-missie EUMAM en sinds kort de *NATO Assistance and Training for Ukraine (NSATU)*. Naast deze (trainings)missies geeft Defensie invulling aan de *capability coalities* en zorgt Defensie samen met de industrie voor permanent materiële steun aan Oekraïne. Defensie heeft in het afgelopen jaar onder andere gevechtsvliegtuigen, luchtverdedigingssystemen, diverse voertuigen, wapens en munitie geleverd. Een deel van de noodzakelijke steun heeft onvermijdelijk consequenties voor de eigen krijgsmacht, in het bijzonder voor de doorontwikkeling van de operationele gereedheid. Zo gaat de opbouw van voorraden minder snel en wordt schaarse opleidingscapaciteit ingezet om Oekraïense rekruten en bemanningen te trainen. Deze wordt dus niet ingezet voor de opleiding en training van eigen personeel

Defensie hanteert in de steunverlening een afweging tussen gegarandeerde territoriale integriteit en soevereiniteit van Oekraïne, afschrikking van agressieve ambities van Rusland en de eigen groei- en veranderambities. Om de effecten op de gereedheid te mitigeren is in de volle breedte de industrie zoveel mogelijk in de positie gebracht om middels commerciële verwerving middelen direct aan Oekraïne te leveren, waarmee leveringen van eigen middelen zoveel mogelijk worden beperkt.

Natuurlijk heeft de steun aan Oekraïne ook positieve gevolgen voor de operationele gereedheid op termijn. Het contact met Oekraïense militairen door instructeurs leidt tot '*lessons learned*', waar ook de eigen krijgsmacht haar voordeel mee doet en de vereiste internationale samenwerking tussen landen die Oekraïne steunen verdiept de internationale samenwerking. Tevens levert het ook kansen voor materiële gereedheid door nationale vraagbundeling van behoeften die direct leidt tot grotere beschikbaarheid materieel voor de troepen, zoals drones bijvoorbeeld.

² België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten

Inzet

De krijgsmacht heeft voor alle drie hoofdtaken in 2024 veel inzet gedaan en vormt daarmee een betrouwbare partner voor haar bondgenoten en andere departementen. Defensie droeg bij aan afschrikking door de versterkte militaire aanwezigheid op de oostflank van het NAVO-verdragsgebied met fregatten in NAVO-vlootverband, MQ-9 Surveillance, een F-35 detachement in Estland en permanente aanwezigheid in Litouwen. Defensie continueert de noodzakelijke leveringen van munitie en materieel aan Oekraïne en training van Oekraïense rekruten en militairen.

Voor het bevorderen van de (internationale) rechtsorde en stabiliteit heeft Defensie bijgedragen aan internationale missies in het Midden-Oosten, op en rond het Arabisch schiereiland, in Azië en op de Balkan. Voor het ondersteunen van civiele autoriteiten en het leveren van bijstand bij rampen en crises heeft Defensie twee militaire repatriërvluchten uitgevoerd om Nederlanders uit Libanon te repatriëren. Defensie heeft luchtdroppings voor voedsel en medicijnen uitgevoerd boven Gaza. Nationaal heeft Defensie ondersteuning geleverd aan de gemeenten en het COA door diverse (nood)opvanglocaties aan te bieden voor evacuees uit Afghanistan, ontheemden uit Oekraïne en asielzoekers. Daarnaast heeft Defensie ondersteuning geleverd aan doorvoeroperaties van munitie en militair materieel in Nederland en heeft Defensie militaire bijstand geleverd aan verschillende vormen van gezag in Nederland en in het Caribische gedeelte van het koninkrijk.

Ondersteunen

Ondersteuning is randvoorwaardelijk voor een sterke krijgsmacht. Goede ondersteuning maakt de krijgsmacht wendbaarder en meer schaalbaar. Acties op het gebied van duurzaamheid zijn zowel gericht op het versterken van de organisatie en daarmee *mission critical*. En tevens wordt daarmee de voetafdruk verkleind. Het percentage voor biobrandstof gaat naar verwachting verder stijgen en de verlaging van de algemene CO₂-reductie ligt op schema voor het te behalen doel.

Defensie werkt doorlopend aan het verbeteren van een veilige werk- en leefomgeving voor ons personeel. Veiligheid is namelijk randvoorwaardelijk bij de taakuitoefening van Defensie. De inspanningen richten zich op verdere veiligheidsbewustwording, het versterken van het lerend vermogen en het bestendigen van een risicocompetente organisatie, met als einddoel een effectieve krijgsmacht. Een krijgsmacht die gereed is, risico's afweegt en mitigeert in plaats van uitsluit.

Defensie moet sneller, slimmer en sterker zijn dan onze tegenstanders in het informatiedomein om de oorlog van de toekomst te kunnen winnen. Defensie investeert in toenemende mate in het personeel en de systemen die de digitale transformatie mogelijk maken.

Defensie wil een gezaghebbende informatiepositie bereiken. Dit verbetert de wendbaarheid en de commando- en bedrijfsvoering defensiebreed. Het programma Defensie Open op Orde heeft stappen gezet voor het verhogen van het volwassenheidsniveau van de informatiehuishouding.

Naast de verbetering van de bestuurlijke informatievoorziening en de verdere digitale transformatie, investeert Defensie in commandovoerings- en inlichtingencapaciteiten zodat de krijgsmacht multi-domein en informatiegestuurd kan optreden. Defensie heeft daartoe ook een wetsvoorstel voorbereid voor een Wet op de defensiegereedheid, die in de juridische grondslag voorziet om communicatie- en informatiesystemen alsmede sensor-, wapen- en commandovoeringssystemen digitaal afdoende te kunnen beveiligen, er volwaardig mee kunnen oefenen en trainen en om tijdig een omgevingsbeeld op te kunnen opbouwen voor een betere informatiepositie en snellere besluitvorming dan de tegenstander.

Defensie werkt aan het oplossen van de onvolkomenheden uit de verantwoordingsonderzoeken van de Algemene Rekenkamer (AR). Het realiseren van verbeteringen in de interne bedrijfsvoering is geïntensiveerd om de onvolkomenheden op te lossen.

Inleiding

De Stand van Defensie (SVD) is een geïntegreerd verantwoordingsdocument dat sinds begin 2023 twee keer per jaar (met Verantwoordingsdag en Prinsjesdag) naar de Kamer wordt gestuurd¹ en meerdere rapportages vervangt. Zo rapporteert Defensie over de voortgang van de doelstellingen. We zijn transparant waar het kan en vertrouwelijk waar dat moet. De informatie in deze SVD overziet geheel 2024.

¹ a. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/toezeggingen/detail?id=TZ202209-104&did=TZ202209-104>

b. Kamerbrief 'Rapporteren voortgang bouwen aan een toekomstbestendige krijgsmacht' d.d. 15/11

Defensie rapporteert in de SVD over de opgedragen taken. We bieden hierbij een set van gegevens aan die naast kwalitatieve teksten ook bestaat uit kritieke prestatie-indicatoren (KPI's), indicatoren en kengetallen. De SVD is ontstaan door reguliere, periodieke rapportages te integreren. Het oogmerk is om de voortgang van Defensie op de verschillende thema's en onderwerpen beter inzichtelijk te maken, dit maakt de samenhang beter zichtbaar.

Rapportage in ontwikkeling

In de SVD wordt een balans gevonden tussen het aanpassen op actuele ontwikkelingen en het behouden van continuïteit, zodat de Tweede Kamer op een consistente wijze geïnformeerd wordt over Defensie.

De paragraaf 2.1 personeelsbestand heeft de focus van Behouden, Binden en Inspireren verlegd naar personele samenstelling Defensie in VTE'n en is in lijn met eerdere communicatie richting de Kamer.

We zijn transparant waar het kan en vertrouwelijk waar dat moet. De SVD geeft namelijk niet alleen de Tweede Kamer inzicht hoe vergevorderd Defensie is met de voortgang van haar doelstellingen, maar ook onze tegenstanders. De voortdurende geopolitieke spanningen en de uitdagingen voor de veiligheid van Nederland nemen alsmaar toe. Als Defensie hebben we niets te verbergen, maar we hebben wel iets te beschermen. Juist om onze open en democratische rechtstaat te beschermen, zullen we minder open moeten zijn. Bepaalde informatie, die eerder in het openbare deel is opgenomen, wordt verplaatst naar de vertrouwelijke bijlage. Deze overweging is onderdeel van een bredere transitie waar Defensie, in samenspraak met uw Kamer en andere departementen, de juiste balans tussen transparantie en vertrouwelijkheid wil vinden en gaat gelden voor alle toekomstige rapportages en andere documenten die Defensie met uw Kamer deelt maar betreft ook hoe andere departementen over Defensie rapporteren (bijv. Jaarverslag van het ministerie van Financiën). Wat betreft deze SVD kan ik niet uitsluiten dat sommige informatie terug te vinden is in al verstuurd rapportages.

Paragraaf 3.2. Voortgang materieelprojecten is vanaf SVD voorjaar 2025 komen te vervallen. Met het Defensie Projectenoverzicht (DPO) geeft Defensie het parlement jaarlijks op Verantwoordingsdag integraal inzicht in de lopende DMP-projecten. Uw Kamer wordt met het DPO en via de begroting van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) integraal geïnformeerd over de voortgang van de materieelprojecten. In de Stand van Defensie wordt daarom niet ingegaan op de materieelprojecten. Zo borgt Defensie de informatievoorziening aan uw Kamer, terwijl duplicatie wordt voorkomen. Dit is in lijn met het streven van Defensie om, mede op verzoek van uw Kamer, kritisch te reflecteren op de wijze waarop zij rapporteert met als doel het aantal rapportages te verminderen en daarmee de wendbaarheid van de organisatie te vergroten.

In hoofdstuk 6 is de volgorde van de verschillende onderwerpen veranderd.

De paragraaf 6.1 digitale transformatie heeft een voorschot genomen om in lijn met de digitale transformatiestrategie een tweetal thema's toe te voegen (CIO-oordelen en Data). Daarbij is de 'vullingsgraad functiecategorie informatie & communicatietechniek' vervallen. IT is namelijk steeds meer verweven met het kernproces van Defensie, waardoor het onderscheid tussen IT en niet-IT-functies dusdanig klein is, dat het niet functioneel is apart kwantitatief over IT-functies te rapporteren.

In paragraaf 6.4 Veiligheid wordt in tegenstelling tot de SVD voorjaar 2024, niet gerapporteerd over de geregistreerde meldingen bedrijfsveiligheid. Door de verschillende manieren waarop de meldingen bedrijfsveiligheid in voorgaande edities van de SVD zijn weergegeven, is het niet mogelijk gebleken om vergelijkende conclusies te trekken of betrouwbare trendanalyse te geven.

Leeswijzer

Het algemene beeld is geschetst in de samenvatting en appreciatie. Daarop volgen de hoofdstukken conform de structuur van de waardeketen van Defensie. Waar beschikbaar wordt de rapportage ondersteund door indicatoren, kengetallen en een kwalitatieve toelichting.

Waar relevant wordt een onderwerp afgesloten met een 'groeiparagraaf', daarin geven we aan hoe de rapportage zich op dit onderwerp verder zal ontwikkelen.

In de Vertrouwelijke Bijlage wordt ten slotte informatie gepresenteerd die we vanwege veiligheidsoverwegingen niet openbaar kunnen delen. Het betreft onder andere het vertrouwelijke deel van de operationele gereedheid. Op deze manier geeft Defensie invulling aan de balans tussen transparantie enerzijds en de bescherming van operationele belangen anderzijds.

1 Besturen en commandovoering

In dit hoofdstuk rapporteert Defensie over de verbondenheid van Defensie met de Nederlandse samenleving die door de groei van de organisatie alleen maar toeneemt. Daarnaast ziet dit hoofdstuk toe op de thema's Europese en internationale samenwerking evenals onderzoek en innovatie die van belang zijn voor een sterke en slimme krijgsmacht.

Besturen en commandovoering

1.1 Defensie verbonden met de samenleving

Doelstelling

Defensie maakt niet alleen deel uit, maar is ook een deel van de samenleving. Om die reden is het belangrijk begrip en draagvlak te behouden voor onze taken en daaruit vloeiende werkzaamheden. Defensie versterkt de komende jaren de verbinding met de samenleving verder. Ook is het belangrijk te investeren in deze relatie als een van de grotere werkgevers van Nederland.

Draagvlak cijfer voor Defensie

Gemiddeld draagvlakcijfer voor Defensie

2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
7	7	7	7	7	7	7	7

Toelichting

Het rapportcijfer is al langere tijd stabiel en deze ruime voldoende willen we behouden. Het draagvlak is een indicatie van het belang dat de samenleving hecht aan een sterke krijgsmacht. Om die reden blijven we de samenleving informeren over onze taken en activiteiten. Zo laten we continu de noodzaak van Defensie zien om te kunnen blijven beschermen wat ons dierbaar is.

Kwalitatief onderzoek¹ heeft aangetoond dat het draagvlak voor Defensie een samengestelde is van de gedragingen van de organisatie, de perceptie van deze gedragingen door de samenleving en invloeden vanuit de omgeving (dat zijn de (geo)politieke omstandigheden en -veranderingen). De defensieorganisatie heeft alleen invloed op de eerst genoemde factor.

Programma Veteranen in de klas

Defensie staat op verschillende manieren in verbinding met de samenleving, om zo het vertrouwen in de overheid te vergroten en het vertrouwen in de Nederlandse krijgsmacht sterk te houden. Een van de manieren waarop Defensie daar inhoud aan geeft is het programma Veteranen in de klas, wat door het Veteraneninstituut wordt verzorgd. Veteranen geven vrijwillig gastlessen aan leerlingen van de basisschool, het voortgezet onderwijs en hoger onderwijs over thema's als vrede, veiligheid en oorlog.

Aantal bereikte leerlingen door het programma veteranen in de klas

Jaar	2022	2023	2024	2025
Streefcijfer	40.000	50.000	60.000	72.000
Realisatiecijfer	29.279	35.922	54.210	-

¹ Het kwalitatief onderzoek is uitgevoerd door onderzoeksbureau Ferro Explore op basis van focusgroepen met het algemeen publiek.

Toelichting

In 2024 is een groei van 51 procent gerealiseerd ten opzichte van 2023 wat betreft het aantal bereikte kinderen. Daarnaast is het Veteraneninstituut in 2024 gerichte campagnes gestart om het educatieve programma onder de aandacht te brengen bij docenten en onderwijsinstellingen. De campagnes waren erop gericht docenten te informeren over de toegevoegde waarde van de gastlessen binnen het educatieve programma, die naadloos aansluiten bij het burgerschapsonderwijs en bijdragen aan een weerbare samenleving. Als Defensie streven we naar een aantal te bereiken leerlingen, maar daarin zijn we afhankelijk van de vraag vanuit de scholen. Het realisatiecijfer komt met de jaren dichterbij het streefcijfer. Voor 2025 zien we deze trend zich voortzetten.

Ervaren geluidsoverlast bij militaire vliegbewegingen

In de afgelopen en huidige kabinetsperiode is, en wordt, fors geïnvesteerd in een toekomstbestendige krijgsmacht die sneller, vaker en langer kan worden ingezet. Defensie is op dit moment al en zal in de toekomst nadrukkelijker in de fysieke leefomgeving aanwezig zijn. Met het groeien van de krijgsmacht groeit namelijk ook de noodzaak voor ruimte om te kunnen oefenen en trainen, zowel in het buitenland als in Nederland. Zo heeft Defensie in het NPRD de extra behoefte aan 2300 sorties voor jachtvliegtuigen opgenomen. De voorkeur van Defensie is om deze extra sorties op 1 nieuwe locatie uit te gaan voeren.

Defensie wil en moet rekening houden met haar omgeving en brengt daarom verschillende belanghebbenden bij elkaar. Defensie toont betrokkenheid bij de opgave waar zij voor staat, maar heeft ook oog voor de bezorgdheid over de effecten op lokaal niveau. Een van die onderwerpen betreft geluidsoverlast.

Ervaren geluidsoverlast bij militaire vliegbewegingen

Vliegbasis	2023		2024	
	Aantal melders	Aantal meldingen	Aantal melders	Aantal meldingen
Gilze-Rijen	226	463	161	633
De Kooy	29	47	11	15
Deelen	34	35	42	49
Volkel	772	2.795	396	3035
Leeuwarden	239	538	333	1144
Woensdrecht	45	46	25	30
Totaal	1.345	3.924	968	4.906

Toelichting

De groei van Defensie is onder meer concreet merkbaar rondom de militaire vliegbases. Getoonde cijfers over meldingen van ervaren geluidsoverlast bij militaire vliegbewegingen geven een indruk van de tolerantie en het draagvlak voor de activiteiten van Defensie. Door deze cijfers te relateren aan het aantal melders ontstaat een indruk door hoeveel mensen geluidsoverlast wordt ervaren.

Besturen en commandovoering

Voortgang luchthavenbesluiten

In luchthavenbesluiten worden regels opgesteld voor het gebruik van de luchthaven en haar omgeving met het oog op de geluidsbelasting en vliegveiligheid. Militaire luchthavens dienen effectief en verantwoord beheerd te worden met aandacht voor omgevingsfactoren en de operationele behoefte. De regels hiervoor worden vastgelegd in een Luchthavenbesluit (LHB). In 2030 dienen alle acht luchthaven besluiten te zijn vastgesteld en in werking getreden.

Aantal vastgestelde luchthavenbesluiten

5 van 8

Toelichting

Voor vijf van de acht militaire vliegbases zijn de LHB's inmiddels vastgesteld: De Kooy, Deelen, Eindhoven, Leeuwarden en Volkel. Voor de vliegbases Woensdrecht, De Peel en Gilze-Rijen moet het LHB nog worden vastgesteld.

Woensdrecht

De afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft op 6 september 2023 een uitspraak gedaan waarmee de natuurvergunning voor de Vliegbasis Woensdrecht onherroepelijk is geworden. De in deze natuurvergunning vastgelegde referentiesituatie biedt een basis om de voorbereiding van het LHB te hervatten. Dit begint met de actualisering van de milieueffectrapportage. Hiervoor is Defensie het proces gestart om een extern adviesbureau in te schakelen om de Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de milieueffectrapportage op te stellen. Woensdrecht is een locatie die momenteel nog onderzocht wordt voor de stationering van jachtvliegtuigen in het kader van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD). Na besluitvorming van het NPRD over het wel of niet stationeren van jachtvliegtuigen op Woensdrecht en het afronden van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau kan de milieueffectrapportage worden gestart.

De Peel

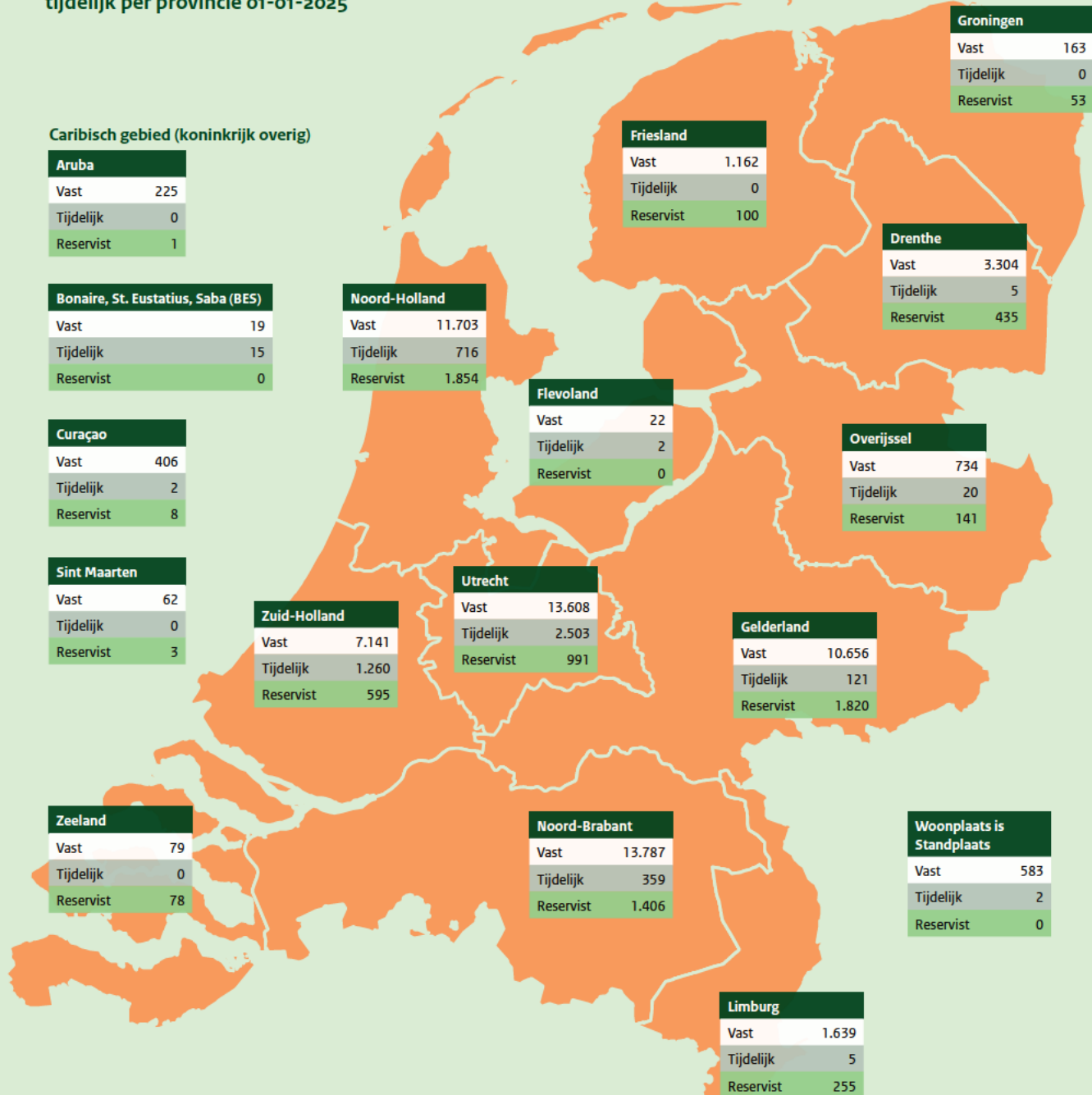
In december 2023 is de Notitie Reikwijdte en Detailniveau van het NPRD ter inzage gelegd. Met dit programma vindt onder meer een nationale afweging plaats over de locaties voor de extra sorties van jachtvliegtuigen. Vanwege de mogelijke impact hiervan op De Peel, heeft Defensie de voorbereiding van het LHB voor reactivering van deze vliegbasis gepauzeerd. Eind 2024 is in een Kamerbrief gecommuniceerd dat vliegbasis de Peel een locatie is die nog steeds wordt onderzocht in het NPRD. Eind mei 2025 publiceert Defensie de voorkeurslocaties van het NPRD, waaronder die voor de stationering van jachtvliegtuigen. Eind 2025 volgt vervolgens de definitieve besluitvorming en wordt definitief duidelijk of de voorbereiding voor het LHB van vliegbasis De Peel zal worden herstart met een nieuwe milieueffectrapportage.

Gilze-Rijen

De ontwikkelingen rond het NPRD zijn ook van invloed op het LHB Gilze-Rijen. De mogelijkheden voor en keuzes over de te beleggen ruimtecapaciteit voor jachtvliegtuigen in Nederland zijn bepalend of de reserveveldfunctie voor jachtvliegtuigen op Gilze-Rijen in stand moet blijven of kan worden opgeheven. Daarom ligt het LHB van Gilze-Rijen tijdelijk stil. Vooruitlopend op het LHB heeft Defensie eind augustus 2024 met omwonenden een intentieverklaring getekend. Hierin zijn maatregelen vastgelegd om overlast voor omwonenden te verminderen. Dit jaar stelt Defensie, in samenwerking met een extern adviesbureau, de Notitie Reikwijdte en Detailniveau op voor de milieueffectrapportage van het LHB.

Kaart personeelopbouw vast en tijdelijk per provincie 01-01-2025

Toelichting

- Onder 'vast' valt het personeel (militair, burger, exclusief reservisten) van Defensie dat een standplaats heeft in Nederland. Reservisten zijn als aparte kolom opgenomen.
- Onder 'tijdelijk' vallen alle inhuurkrachten, uitzendkrachten en mensen die vallen onder de wet banenafpraak die geen burgercontract hebben met Defensie.
- Alle genoemde aantallen zijn in VTE'n.
- Exclusief personeel dat werkzaam is op functies buiten Nederland of het Caribisch gebied.

Besturen en commandovoering

1.2 Europese en internationale samenwerking

Doelstelling

Europa heeft voor haar veiligheid een sterke NAVO en een sterke en effectieve EU nodig. Daarom is er vraag naar meer, betere en slimmere Europese en internationale samenwerking, bijvoorbeeld door het versterken van de Europese defensie-industrie en het gezamenlijk aanschaffen van defensiematerieel. Nederland speelt een voortrekkersrol in het verbreden en verdiepen van die samenwerking.

Europese Samenwerking

Defensie levert een grotere bijdrage aan militaire missies van de EU. Nederland verhoogt daarbij de personele bijdrage aan de militaire command & control (C2)-structuur van de EU. Nederland neemt actief deel aan gezamenlijke aanschaf en ambieert een plaatsing binnen de top 10 op de ranglijst van toegekende financiering uit het Europees Defensie Fonds (EDF).

Nederlandse personele bijdrage aan de militaire C2 structuur van de EU

	2023	2024
 Toegezegd	2,0	4,3
Voldaan	2,0	6

Financiering onderzoek en ontwikkeling (plaatsing EDF-ranglijst)

	Realisatie 2021	Realisatie 2022	Realisatie 2023	Realisatie 2024	Norm
	6e plaats	5e plaats	7e plaats	n.t.b. ²	Top 10

Gezamenlijke aanschaf Defensiematerieel in Europees verband

	Norm	Realisatie 2023	Realisatie 2024
	35%	22%	21,5%

² In het Jaarverslag 2024 is de score voor 2023 abusievelijk onder het jaartal 2024 gerapporteerd.

Toelichting

Europa wordt geconfronteerd met acute en groeiende dreiging en de internationale orde ondergaat grote veranderingen. Europa moet daarom meer verantwoordelijkheid kunnen nemen voor de eigen veiligheid. Dit versterkt ook de NAVO.

In het EU Strategisch Kompas is afgesproken om de militaire C2-structuur van de EU te versterken. Het MPCC moet in 2025 in staat zijn om alle non-executieve militaire missies, twee kleinschalige operaties dan wel een middelgrote operatie, alsmede oefeningen te plannen en aan te sturen. Dit zal extra personele capaciteit van de lidstaten vragen. Naarmate het MPCC de komende jaren verder door zal groeien, zal het aandeel van Nederland daar ook in meegroeien.

Het EDF van de Europese Commissie stimuleert Europese samenwerking bij onderzoek en ontwikkeling van nieuwe defensiecapaciteiten. De resultaten van EDF 2024 worden in juni 2025 verwacht. Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen waren in 2022 betrokken bij 22 van de 35 EDF-projecten. Nederland staat hiermee op de 5e plaats van de 27 lidstaten. Nederland streeft de komende jaren naar het behouden van een plaats binnen de top 10.

Defensie zet in op standaardisatie, interoperabiliteit en gezamenlijke aanschaf van defensiematerieel ten behoeve van de Europese strategische autonomie. Deze inzet is daarom een onderdeel van de inzet van de Taskforce Productiezekerheid. Defensie streeft daarbij conform de PESCO-norm naar 35% van de investeringen in Europees verband. In 2023 deed defensie 22% van de investeringen in materieel in Europees verband. Gehanteerde uitgangspunten daarbij zijn dat samenwerking met minimaal één lidstaat moet plaatsvinden, betrokkenheid van niet-EU-lidstaten onder de 25% is, en maximaal 90% van de totale investering vanuit Nederland.

Samenwerking in NAVO-verband

De NAVO is de hoeksteen van het Nederlandse veiligheidsbeleid en vormt daarmee een cruciaal onderdeel van onze Europese en internationale defensiesamenwerking. Nederland levert een actieve militaire bijdrage aan het NAVO-bondgenootschap. Daarnaast spant Defensie zich in om zoveel als mogelijk aan NAVO-commitments te voldoen.

Ontwikkeling gemiddeld bpp percentage 2018-2024 Europese bondgenoten

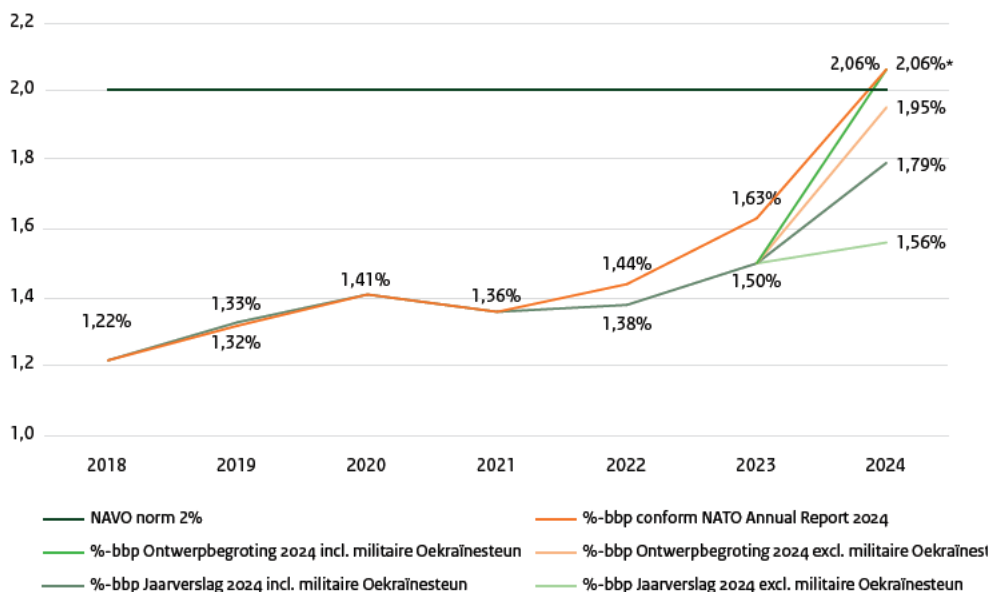
In onderstaande figuur is de ontwikkeling van de omvang van de Nederlandse defensie-uitgaven als percentage van het bbp weergegeven, zoals berekend door de NAVO (2,06% voor 2024³). Ook is de Nederlandse berekeningswijze weergegeven in- en exclusief de uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne (resp. rode en licht groene lijn voor de realisatiecijfers en geel en donkergroene lijn voor de percentages ten tijde van de ontwerpbegroting 2024). De Nederlandse berekeningswijze hanteert bbp-gegevens van het Centraal Planbureau en de NAVO hanteert onder andere bbp-ramingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

3 De percentages NAVO-norm conform NATO Annual Report zijn tot en met 2023 openbaar. Het percentage voor 2024 (2,06%) is ten tijde van het opstellen van het jaarverslag nog niet gepubliceerd. Naar verwachting vindt publicatie door de NAVO medio april plaats.

Besturen en commandovoering

Realisatie 2024 uit BBP-norm & IQ (per NAVO-norm 2024-2030 SW24 stand)

* Het verschil tussen de ontwerpbegroting 2024 (2,06% inclusief OEK en 1,95% exclusief OEK) en het jaarverslag 2024 (1,79% inclusief OEK en 1,56% exclusief OEK) wordt verklaard door wijzigingen in de teller (met name kasschuiven) en noemer (een stijging van het bbp) voor het berekenen van dit percentage. Als gevolg hiervan kan het NAVO percentage gedurende het jaar anders uitvallen dan oorspronkelijk begroot.

Toelichting

Het kabinet-Schoof investeert gedurende de regeerperiode fors in de defensie-uitgaven om te voldoen aan de NAVO-norm van 2%. Met de stijging van het BBP heeft het Kabinet bij de begroting van 2025 ook nog aanvullende middelen beschikbaar gesteld om ook bij een hoger BBP te voldoen aan de NAVO-norm van 2% volgens de Nederlandse berekeningswijze vanaf 2026. Voor 2026 komt dit overeen met een bedrag van € 24,7 miljard⁴.

De defensie-uitgaven zijn ten opzichte van 2023 met ruim € 4,5 miljard gestegen naar € 20 miljard. Daarnaast is Defensie in 2024 voor € 30 miljard aan verplichtingen aangegaan. In 2023 was dit nog € 24 miljard.

Ondanks de stijging van de totale defensie-uitgaven naar € 20 miljard heeft Defensie in 2024 op het DMF € 3,65 miljard door moeten schuiven naar latere jaren, met name door de krapte in de defensiematerieelmarkt en arbeidsmarkt. Voor Defensie blijven deze middelen beschikbaar, maar worden verspreid over de komende jaren uitgegeven⁵.

Het kabinet is erop gericht dat Defensie volgens de NAVO-definitie vanaf 2024 structureel aan de NAVO-norm van tenminste 2% voldoet en vanaf 2025 volgens de Nederlandse definitie.

⁴ Stand jaarverslag 2024.

⁵ Gedurende het jaar wordt op meerdere momenten de omvang van het BBP bp aangepast. Dat heeft gevolgen voor de noemer van het NAVO-percentage. Datzelfde geldt voor de teller door indexatie, toekennen van aanvullend budget en aanpassingen in het kasritme. In het kader van de initiatiefwet 2% zullen we werken aan een standaard-methodiek die aansluit op de NAVO-cyclus en op de Nederlandse begrotingscyclus.

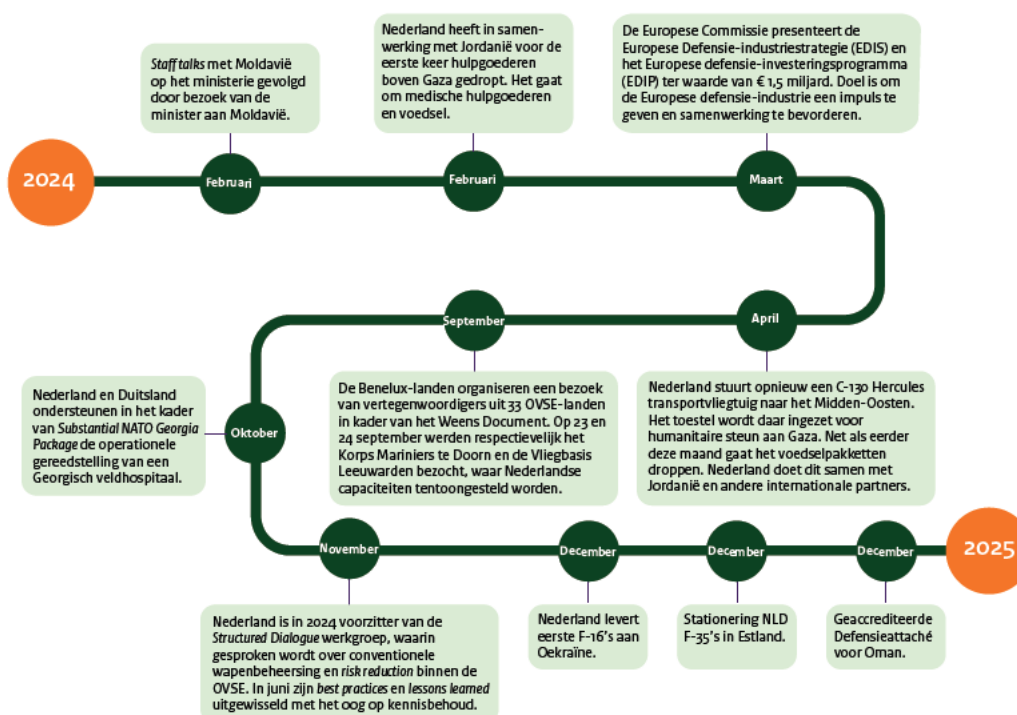

Multilaterale- en bilaterale samenwerking

De Nederlandse krijgsmacht neemt in een veelheid aan fora deel in multilaterale samenwerkingsverbanden zoals de NAVO, EU, VN en OVSE. Nederland draagt actief bij aan deze samenwerkingsverbanden en vervult veelal de rol van koploper. Nederlanders zijn als geen ander in staat te verbinden door oog te hebben voor de verschillende belangen en zo te komen breed gedragen, creatieve oplossingen voor soms complexe vraagstukken. Daarnaast werkt de Nederlandse krijgsmacht ook bilateraal nauw samen met de strategische partners (België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) om de Nederlandse militaire en politieke belangen en strategische doelen zo goed mogelijk te behartigen. Denk hierbij aan samenwerking op het gebied van missies en operaties, capaciteitsontwikkeling en standaardisatie.

Toelichting

Voorbeelden van internationale samenwerking en initiatieven

Toelichting

De razendsnelle ontwikkelingen van het geopolitieke krachtenveld en de hoeveelheid aan wereldwijde conflicten leiden tot intensivering van de multilaterale en bilaterale activiteiten van de Nederlandse krijgsmacht. Samen komen we tenslotte verder.

De activiteiten in het internationale domein zijn gericht op het goed in beeld krijgen en houden van de internationale omgeving. Niet alleen het beeld van mogelijke opponenten draagt bij aan de *Situational Awareness & Understanding* van de internationale omgeving. Het beeld van neutrale landen en onze bondgenoten maakt het beeld compleet. De Nederlandse krijgsmacht benut en onderhoudt hiervoor niet alleen het internationale netwerk, maar ontwikkelt het

Besturen en commandovoering

netwerk zodat het ook in de toekomst blijft bijdragen aan het goede beeld van de volledige internationale omgeving. Dit wordt onder meer bereikt door het beheer en het ontwikkelen van het Strategisch Functiebestand Internationale Militaire Samenwerking (SFIMS) van ongeveer 800 arbeidsplaatsen, waarvan momenteel ongeveer 81% bij de NAVO werkzaam is.

Het beeld van de internationale omgeving, de politieke guidance (*ends*), de activiteiten (*ways*) en capaciteiten (*means*) van de Nederlandse krijgsmacht zijn de instrumenten bij het formuleren van het militair strategisch advies voor de Commandant der Strijdkrachten. Naast het in beeld krijgen en houden van de internationale omgeving, draagt het internationale netwerk bij aan het materialiseren van de vastgestelde militaire strategie door de Nederlandse activiteiten zo goed mogelijk te richten.

Nederland stuimuleert in internationaal verband de dialoog over samenwerken en zet in op het bereiken van concrete resultaten. Enkele concrete voorbeelden hiervan zijn opgenomen in het onderstaande overzicht:

Voorbeelden van concrete invulling:

Spoor 1	Spoor 2	Spoor 3
<p>Gezamenlijk materieelproject met Duitsland voor het voertuig 12kN <i>Airborne</i> voertuigen (luchtmobiele voertuigen).</p> <p>Verwerving van de Leopard-2A8 gevechtstanks via een Duitse (Europese) vraagbundelingsinitiatief.</p>	<p>NAVO: Strategisch Concept (NDPP, NSPA)</p>	<p>Onderzeebootcapaciteit</p>
<p>Belgisch-Nederlandse marine-samenwerking:</p> <ul style="list-style-type: none"> Aanschaf van <i>Anti Submarine Warfare</i> (ASW-) fregatten en mijnenbestrijding (MCM)-vaartuigen. Nederland heeft de regie op de verwerving van de fregatten en België bij de mijnenbestrijdingscapaciteit. Gezamenlijk trainen en opleiden. Gezamenlijk onderhoud (Nederland onderhoudt de fregatten, België de mijnenbestrijdingscapaciteit). <p>Frankrijk zal voor de bouw van mijnenbestrijdingsvaartuigen gebruik maken van het scheepontwerp van het Belgisch-Nederlandse project.</p>	<p>EU: Strategisch Kompas, Witboek Europese defensie – <i>Readiness 2030</i></p> <p>instrumenten: MPCC, RDC, CARD, EDA, CDP, HLGP, PESCO, EDF, EDIS, EDIP</p>	<p>Tactisch luchttransport</p>
<p>Nederland is <i>lead nation</i> voor de gezamenlijke vervanging met Duitsland van grondgebonden elektronische oorlogsvoerings(EOV)-capaciteiten.</p>	<p><i>Northern Group</i></p>	<p>Geïntegreerde lucht- en raketverdediging</p>
<p>Nederland werkt samen met het Verenigd Koninkrijk bij de bouw van amfibische transportschepen voor een zo groot mogelijke interoperabiliteit en waar mogelijk de aanschaf van identieke subsystemen.</p>	<p><i>European Intervention Initiative</i> (EI2)</p>	<p>MQ9</p>
<p>Oefeningen zoals <i>Steadfast Defender</i>, <i>Cold Response</i> in Noorwegen, <i>Joint Project Optic Windmill</i> in de Peel en <i>Frysian Flag</i> in Leeuwarden.</p>	<p><i>Joint Expeditionary Force</i> (JEF)</p>	<p>Militaire Mobiliteit</p>
<p><i>Pooling and sharing</i>-concepten, zoals bij de <i>Multi Role Tanker Transport</i> (MRTT) op strategisch luchttransport.</p>	<p>Brits-Nederlandse amfibische samenwerking</p>	<p>Inlichtingencapaciteit</p>
<p><i>User groups</i> voor Puls Raketartillerie, F-35, pantserhouwtser, luchtverdediging (NASAMS), CV90, Boxer, Patriot, Bandvagn, AH-64 Apache, Leopard-tanks.</p>	<p><i>Northern Naval Capability</i> Samenwerking met Denemarken, Duitsland, Finland, Noorwegen en Zweden.</p>	<p>Capaciteiten in cyberdomein</p>

Spoor 1	Spoor 2	Spoor 3
NAVO <i>Early Warning</i> capaciteit (NEAW/AWACS).	<i>European Sky Shield Initiative</i> (ESSI)	<i>Special operations forces</i>
<i>Multi Missie Radar</i> (MMR): Noorwegen, Denemarken en Litouwen maken gebruik van Nederlands contract.		<i>Deep precision strike</i>
<i>Anti-Torpedo Torpedo</i> (ATT): gezamenlijke capaciteitsontwikkeling en aanschaf door Nederland en Duitsland, mogelijk gevolgd door andere (betrokken) partnerlanden.		

Toelichting

Specialisatie is een verdergaande vorm van samenwerking tussen internationale partners, met als doel om gezamenlijk zo efficiënt mogelijk capaciteitsgebreken in te vullen. Defensie investeert gericht in een aantal capaciteiten en kwaliteiten waar we van significante meerwaarde zijn. De Nederlandse krijgsmacht werkt voor deze specialismen nauw samen met partners en bondgenoten. Defensie werkt intensief samen met EU- en NAVO-instrumenten als *Permanent Structured Cooperation* (PESCO), het Europees Defensiefonds en in gezamenlijke organen als het EDA en *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA). Op 19 maart jl. publiceerde de Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger het Witboek over Europese defensie. De Commissie wijst in het Witboek onder andere op de noodzaak tot samenwerking tussen de lidstaten bij de ontwikkeling van urgente militaire vermogens, zoals lucht- en raketverdediging, drones en *strategic enablers*, bijv. inlichtingencapaciteit.

Deze intensieve samenwerking is een langdurig en iteratief proces. In dit proces investeren landen in capaciteiten en deelprocessen zoals opleiden, trainen en in stand houden waarin ze (willen en kunnen) excelleren en anderzijds (deels) vertrouwen op anderen voor de invulling van andere capaciteiten en deelprocessen.

Ter illustratie van het stimuleren van gezamenlijke capaciteitsontwikkeling en aanschaf (spoor 1) is Defensie in 2024 aangesloten bij het Duitse vraagbundelingsinitiatief voor de aanschaf van de Leopard-2A8 gevechtstanks en schaft Nederland via Duitsland het moderne Boxer-gevechtstvoertuig met een onbemande Toren (RCT30) aan. Nederland heeft in het kader van de dialoog met internationale partners (spoor 2) een actieve rol gespeeld bij de totstandkoming van Europese initiatieven voor gezamenlijke aanschaf, zoals EDIRPA en het Europees Defensie-Industrie Programma (EDIP) dat is gericht op het versterken van de Europese industriële basis en het aanjagen van gezamenlijke ontwikkeling en aanschaf.

De Nederlandse onderzeeboten vormen een internationaal gewaardeerde niche-capaciteit waaraan binnen de NAVO en de EU behoefte bestaat. Defensie investeert in de vervanging van de huidige Walrusklasse door een waardige opvolger. Hiermee bestendigt Defensie de lange termijn beschikbaarheid van deze strategische capaciteit, waarbij de voortzetting en intensivering van samenwerking is voorzien met onze EU-partners en NAVO-bondgenoten (spoor 3).

Besturen en commandovoering

1.3 Onderzoek en innovatie

Doelstelling

Defensie versterkt haar innoverend vermogen in lijn met de Defensie Strategie voor Innovatie en Industrie (D-SII) 2025-2029 en in 2025 aan de hand van de Strategische Actieagenda Industrie, Innovatie en Kennis – Defensie (STRAIIK-D). Het innoverend vermogen van Defensie berust op twee pijlers: *Research & technology* (R&T) en kort-cyclisch innoveren (KCI). De EDA lidstaten hebben zich in 2007 ten doel gesteld om 2% van de totale uitgaven van Defensie aan R&T te besteden. Defensie hanteert met ingang van de Defensienota 2022 een minimum van 1,28%. Jaarlijks zet Defensie het toegekende budget van kort-cyclische innovatie om in een groot aantal projecten.

Research & Technology in % Defensiebegroting

Onderzoek en innovatie: groei totale uitgaven R&T in miljoenen Euro's en de streefwaarde in %

	2021	2022	2023	2024
R&T als % van de totale defensiebegroting	1,28%	1,29%	1,40%	1,40%*

* Berekend zonder de uitgave van €2,5 miljard voor OEK in 2024

Groepercentage verplicht budget kortcyclische projecten

	2023	2024
% realisatie verplicht budget	73%	90%

Aantal lopende kortcyclische innovatie projecten

	2021	2022	2023	2024
Aantal projecten	100	106	107	142

Toelichting

Innoveren bij Defensie is een essentieel instrument om de krijgsmacht wendbaar en toekomstbestendig te maken. De snel veranderende technologische en geopolitieke omgeving vereist een krijgsmacht die niet alleen reageert op dreigingen maar ook proactief anticipeert op nieuwe uitdagingen. *Research & technology* en kort-cyclische innovatie spelen hierin een sleutelrol door te bouwen aan een toekomstbestendige krijgsmacht en snelle oplossingen te bieden die direct bijdragen aan de operationele inzetbaarheid en strategische doelstellingen van Defensie, zoals vastgelegd in de Defensienota 2024.

Met R&T budgetten wordt kennis opgebouwd bij strategische kennispartners en sinds kort in toenemende mate bij civiele kennisinstellingen. Ook worden er nationale en internationale technologieontwikkelingsprojecten gedaan, veelal in 'de gouden driehoek' met bedrijven en kennisinstellingen. Deze projecten zijn in grote mate gericht op de 5 NLD gebieden: slimme materialen, intelligente systemen (o.a. onbemenste systemen), ruimtevaart technologie, quantum en sensoren, naast de blijvende inzet op het maritieme domein.

De voortgang op de portfolio kort-cyclische innovatieprojecten laat een positieve ontwikkeling zien. Per 31-12-2024 is 90% van het beschikbare budget verplicht, waarmee de norm van 70% verplicht budget ruimschoots is gehaald. Daarnaast is 25% van het budget daadwerkelijk gerealiseerd, wat aantoont dat een aanzienlijk deel van de innovaties al concreet in uitvoering is. Voor 2025 zijn 129 nieuwe projecten gepland en wordt de uitvoering voortgezet van eerder gestarte meerjarige plannen. Daarnaast worden er nog volop nieuwe plannen ingediend en ontstaan er voortdurend initiatieven die aansluiten bij de strategische doelen.

In 2024 heeft Defensie samen met partners, waaronder het ministerie van Economische Zaken en regionale ontwikkelingsmaatschappijen, het Security Fund (SecFund) opgericht. Het investeringsfonds, met een vermogen van € 100 miljoen, biedt vroegfasefinanciering aan Nederlandse startups, scale-ups en innovatieve MKB-bedrijven die bijdragen aan de innovatiebehoefte van Defensie. Het fonds investeert tot maximaal € 5 miljoen per onderneming en heeft als doel om de innovatiekracht binnen Nederland te versterken en de economische groei te stimuleren. Het initiatief ondersteunt daarmee de strategische focus van Defensie op samenwerking en innovatie als basis voor een toekomstbestendige krijgsmacht.

Meer gedetailleerde informatie over onderzoek en innovatie is operationeel vertrouwelijke informatie en is daarom opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage.

2 Vervullen personele behoefte

Defensie heeft voldoende mensen nodig om de uit de grondwet voortvloeiende hoofdtaken uit te voeren. Defensie heeft daarom als doel mensen te behouden, binden en inspireren.

Dit hoofdstuk gaat in op het vervullen van de behoefte van Defensie aan personeel. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen daarvoor aan de orde:

- Personeelsbestand
- Instroom en uitstroom van personeel
- Dienmodel
- Personele gereedheid
- Diverse vulling en iedereen doet mee
- Organisatieontwikkeling
- Werkbeleving

Vervullen personele behoefte

2.1 Personeelsbestand

Doelstelling

Het personeel van Defensie is onze grootste kracht. Tegelijkertijd is het al jaren een uitdaging om voldoende mensen te werven én te behouden. Zoals uiteengezet in de Kamerbrief ‘Onze mensen, onze toekomst; meer, beter en sneller’¹ wisten we al dat de schaalbare krijgsmacht meer menskracht nodig zal hebben dan nu op de been kan worden gebracht. We zien daarnaast dat door reeds genomen maatregelen zoals het Dienjaar het personeelsbestand weliswaar groeit, maar niet snel genoeg. Daar komt bij dat Defensie, met het oog op het huidige dreigingsbeeld, nog sneller dan aanvankelijk gepland moet kunnen groeien. Daarnaast moet Defensie ook kunnen veranderen van een organisatie die vooral was ingericht op het kunnen uitvoeren van missies in het kader van de tweede hoofdtaak, naar een organisatie die voortdurend inzetgereed is. We willen die nieuwe organisatie in 2030 of zoveel eerder als mogelijk hebben gerealiseerd.

Daarom werkt Defensie toe naar een historisch omvangrijke personele uitbreiding: in 2030 moet de organisatie volledig gevuld zijn met 56.000 beroepsmilitairen, 20.000 reservisten en 24.000 burgers – in totaal 100.000 mensen. Een verdere opschaling en mobilisatie van het personele bestand is noodzakelijk in geval van een crisis- of oorlogssituatie of in de aanloop daarnaartoe. Later dit jaar zal duidelijk worden welke omvang bij een dergelijke situatie hoort, maar voor nu schat Defensie grofweg in dat het noodzakelijk zal zijn over een oorlogsorganisatie te beschikken met een capaciteit van maximaal 200.000 mensen (beroepsmilitairen, burgerpersoneel en veel meer reservisten). Dat is meer dan tweeëneuhalf keer het huidige aantal mensen.

Deze schaalvergroting vraagt niet alleen om meer instroom, maar ook om een fundamentele herinrichting van de organisatie en personeelsstructuur. Deze veranderopgave is misschien wel de grootste waar Defensie sinds het opschorten van de opkomstplicht en de omslag naar een beroepsleger voor heeft gestaan.

Defensie bouwt een schaalbare krijgsmacht. Modelmatig krijgt de schaalbare krijgsmacht vorm door de huidige organisatie binnen de kaders van het beschikbare defensiebudget door te ontwikkelen naar een vredes- en een oorlogsorganisatie. De vredesorganisatie bevat naast de huidige organisatie het extra personeel, de uitrusting, het vastgoed en het materieel dat nodig is om de mobilisabele eenheden die deel uitmaken van de oorlogsorganisatie op te leiden en gereed te stellen. Met de instroom- en doorstroomsporen van het Dienmodel zorgen we voor structureel voldoende en flexibele bemensing. De eenheden bestaan uit een mix van beroepsmilitairen, reservisten en burgers die in wisselende samenstellingen worden ingezet.

¹ Zie Kamerbrief 24 maart 2025 kenmerk 2025D12577

Om de beoogde groei te realiseren, moet de jaarlijkse instroom fors toenemen en de uitstroom beperkt blijven. Defensie neemt daarom grootschalige aanvullende maatregelen. Het Dienjaar wordt versneld opgeschaald en Defensie gaat al dit jaar van start met weerbaarheidstrainingen waarbij deelnemers na een korte opleiding van ongeveer drie maanden reservist kunnen worden. Daarnaast werken we samen met onderwijsinstellingen aan het invoeren van een militaire minor. We gaan uitstromende beroepsmilitairen benaderen om reservist te worden. En ook werken we aan het invoeren van een vrijwillige enquête om de instroom te verhogen. Voor de overige maatregelen verwijs ik naar de hierboven genoemde Kamerbrief 'Onze mensen, onze toekomst'. De totale jaarlijkse instroom van beroepsmilitairen moet met deze maatregelen doorgroeien naar ruim 10.000.

Later dit jaar ontvangt de Kamer een brief met daarin een nadere uitwerking van de verschillende maatregelen en twee keer per jaar via de Stand van Defensie wordt de Kamer op de hoogte gehouden van de voortgang.

Personele samenstelling Defensie in VTE'n per 31 december 2024

KPI ²	Realisatie 2022	Realisatie 2023	Realisatie 2024	Doel 2030
Beroepsmilitairen	41.290 (-252)	41.651 (+361)	42.975 (+1.324)	
Reservisten	6.540 (-94)	7.081 (+541)	7.764 (+683)	
Burgers	19.570 (+403)	21.258 (+1.688)	23.594 (+2.336)	
Defensie	67.400 (+57)	69.990 (+2.590)	74.333 (+4.343)	100.000

Toelichting

Het totale personeelsbestand bestaat nu uit 74.333 VTE'n. In 2024 groeide het personeelsbestand met 4.343 VTE'n; een groei die – gezien de krappe arbeidsmarkt – als positief kan worden beoordeeld. Deze groei komt tot stand doordat het burgerpersoneelsbestand flink is gegroeid met 11,0%. Het reservistenbestand groeide daarnaast met 9,6% en het bestand beroepsmilitairen met 3,2%. De stijging van het bestand beroepsmilitairen en reservisten blijft achter bij de ambitie, maar vormt wel een solide basis voor verdere opschaling in de komende jaren. Voor het bemensen van de mobilisabele eenheden heeft Defensie grote aantallen reservisten nodig. Zonder voldoende reservisten komt er geen goed functionerende oorlogsorganisatie met voldoende opschalingscapaciteiten.

Zoals hierboven is benoemd, neemt Defensie aanvullende maatregelen om de gestelde doelstellingen in 2030 te realiseren.

Meer gedetailleerde informatie over onderzoek en innovatie is operationeel vertrouwelijke informatie en is daarom opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage.

² Bron: Defensie Personeelsplan 2025-2029, waarbij de cijfers in dit overzicht zijn afgerond.

Vervullen personele behoefte

2.2 Instroom en uitstroom van personeel

Doelstelling

Doelstelling bij beroepsmilitairen in 2024 was 6.217 VTE'n voor de instroom en 3.538 VTE'n voor de uitstroom. Bij burgers betrof dit een instroom van 1.636 VTE'n en een uitstroom van 1.567 VTE'n. Voor reservisten was de doelstelling 700 VTE'n meer instroom dan uitstroom.

Beroepsmilitairen

Plancijfer en realisatie beroepsmilitairen

Beroepsmilitair	2020	2021	2022	2023	2024
Instroom beroepsmilitairen	3.645	3.941	3.404	3.800	4.326
Plancijfer instroom beroepsmilitairen	5.575	5.276	4.417	5.348	6.217
% Realisatie	65,4%	74,7%	77,1%	71,1%	69,6%

Beroepsmilitair	2020	2021	2022	2023	2024
Uitstroom beroepsmilitairen	3.017	3.271	3.681	3.402	3.089
Plancijfer uitstroom beroepsmilitairen	3.647	3.016	3.417	3.955	3.538
% Realisatie	82,7%	108,5%	107,7%	86,0%	87,3%

Toelichting

De **instroom** van beroepsmilitairen blijft achter bij de doelstelling uit de aanstellingsopdracht. Wel ligt de instroom in 2024 ruim 500 beroepsmilitairen hoger dan in 2023. De instroom van beroepsmilitairen laat in 2024 een onderrealisatie zien ten opzichte van het plancijfer (69,6%). In 2023 was er tevens sprake van onderrealisatie (71,1%).

De uitstroombdoelstelling is wel behaald. Sinds 2022 neemt de uitstroom van beroepsmilitairen af: van 3.402 VTE'n in 2023 naar 3.089 in 2024. Er wordt onderscheid gemaakt tussen reguliere en irreguliere uitstroom. Ten aanzien van het terugdringen van de irreguliere uitstroom wordt gefocust op het terugdringen van ontslag op verzoek. In 2024 daalde dit met 22% ten opzichte van 2023 en zelfs met 35% ten opzichte van 2022. Daarmee is het irreguliere verloop teruggebracht tot 3,4% van het bestand – fors lager dan het gemiddelde van 5% binnen de sector Rijk³.

Om de instroom te verhogen neemt Defensie aanvullende maatregelen. Naast de benoemde maatregelen zetten we ook in op het verbreden van de doelgroep qua leeftijd en achtergrond waarbij het motto in beginsel is dat bij Defensie plaats is voor iedereen. Ook wil Defensie het proces van selecteren en keuren zo efficiënt mogelijk laten verlopen en ervoor zorgen dat er zo min mogelijk mensen kwijtgeraakt worden in het proces. Er wordt ook gewerkt aan het intensiveren van de samenwerking met externe partners.

³ Irreguliere uitstroom van beroepsmilitairen betreft de uitstroom die vanuit het oogpunt van Defensie onverwacht en ongewenst is (ontslag op verzoek, ontslag van rijksweg, ontslag op medische indicatie, overlijden).

Daarnaast werkt Defensie aan snellere kwalificatie van herintreders en nieuwe instromers. Ook is er aandacht voor op orde brengen van de randvoorwaarden zoals voldoende opleidingscapaciteit, kleding, legering, uitrusting etc.

Defensie beperkt de irreguliere uitstroom met gerichte maatregelen. De uitstroom is onder meer afgenomen dankzij de vaste aanstelling voor manschappen en onderofficieren. Defensie maakt daarnaast loopbaanafspraken en kent premies toe om de uitstroom verder te beperken.

Burgerpersoneel

Plancijfer en realisatie burgerpersoneel

Burgerpersoneel	2020	2021	2022	2023	2024
Instroom burgerpersoneel	2.235	1.827	1.974	3.137	3.881
Plancijfer instroom burgerpersoneel	1.373	910	961	2.128	1.636
% Realisatie	162,8%	200,8%	205,4%	147,4%	237,2%

Burgerpersoneel	2020	2021	2022	2023	2024
Uitstroom burgerpersoneel	1.235	1.499	1.512	1.613	1.512
Plancijfer uitstroom burgerpersoneel	1.493	971	836	1.086	1.567
% Realisatie	82,7%	154,4%	180,9%	148,5%	96,50%

Toelichting

De doelstelling voor instroom burgerpersoneel is ruimschoots behaald. De **instroom** van burgerpersoneel is zowel in absolute aantallen als procentueel voor 2024 hoger dan voor 2023. In 2024 is sprake van aanstellingen boven het formatiebudget (237,2%). Voor 2023 was dit ook het geval (147,4%). De overrealisatie van het burgerbestand wordt verklaard doordat defensieonderdelen burgerpersoneel werven voor de vulling van beroepsmilitaire arbeidsplaatsen en doordat nieuwe arbeidsplaatsen worden aangemaakt ten gevolge van het verhogen van het budget voor Defensie. Om het reservistenbestand op te schalen, gaan we het burgerpersoneel van Defensie actief benaderen om reservist te worden.

De doelstelling voor het beperken van de **uitstroom** burgerpersoneel is behaald. In aantallen is de uitstroom voor 2024 lager dan voor 2023. Zo ziet Defensie een positieve ontwikkeling bij de uitstroom van burgerpersoneel voor 2024, waarbij minder personeel uitstroemt (96,5%). In 2023 was er daarentegen sprake van een hogere uitstroom dan verwacht (148,5%).

Vervullen personele behoefte

Reservisten

Instroom en uitstroom reservisten

Reservist	2020	2021	2022	2023	2024
Instroom reservisten	950	1.077	815	1.386	1.808
Uitstroom reservisten	671	809	837	915	1.082

Toelichting

Defensie heeft minder reservisten aangesteld dan beoogd. Echter, er zijn wel meer reservisten behouden dan beoogd. De instroom van reservisten overtreft de uitstroom met 726. Het positieve saldo is voornamelijk het resultaat van de instroom vanuit het Dienjaar Defensie en Defensy College (zie paragraaf Dienmodel). Deelnemers aan deze programma's werden in 2024 aangesteld als reservist. Een groot deel van de deelnemers stroomt door als beroepsmilitair of burger. Hierdoor groeit het vaste personeelsbestand, maar veroorzaakt het ook uitstroom uit het reservistenbestand.

De onderrealisatie in de aanstelling van reservisten wordt deels veroorzaakt door het beperkte aantal beschikbare functies voor deze doelgroep. Dit hangt samen met het huidige organisatieontwerp. De beoogde oplossing ligt in het verder ontwikkelen van een mobilisabele schil. Door de inrichting van een oorlogsorganisatie ontstaan nieuwe mogelijkheden om reservisten in te zetten. Een groot aantal van de reservisten zal uitsluitend op een functie in de oorlogsorganisatie worden geplaatst. Zij zullen voor een groot deel worden ingezet voor Host Nation Support en alles wat nodig is voor de territoriale verdediging binnen Nederland (inclusief onder meer de bescherming van vitale infrastructuur, logistiek, bevoorrading).

In de komende jaren wordt de instroom van reservisten versterkt, onder andere door uitstroom vanuit het Dienjaar naar het reservistenbestand en door de weerbaarheidstraining, de landelijke wervende enquête (17-27 jarigen), het benaderen van oud-beroepsmilitairen en gerichte recruitment van civiele deskundigen. Deze werving gebeurt onder andere via samenwerkingen met onderwijsinstellingen, regionale werkgeversnetwerken en vakorganisaties. Er wordt echter ook een tijdelijke daling van het reservistenbestand voorzien. In 2024 is overeenstemming bereikt met de vakcentrales over een nieuwe aanstellingsvorm voor dienjaarmilitairen. Aansluitend is het wetgevingstraject hiervoor gestart. Verderop in 2025 worden dienjaarmilitairen tijdelijk aangesteld als beroepsmilitair. Door de contractsoort van het Dienjaar te wijzigen van reservist naar beroepsmilitair, tellen dienjaarmilitairen in de toekomst niet langer mee in het reservistenbestand.

Meer gedetailleerde informatie over instroom en uitstroom van personeel is operationeel vertrouwelijke informatie en is daarom opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage.

2.3 Dienmodel

Doelstelling

Het Dienmodel omvat alle in- en doorstroommogelijkheden binnen Defensie. Naast de reguliere instroom zijn het Dienjaar Defensie en Defensity College onderdeel van het Dienmodel. Met de introductie van een nieuw Dienmodel beoogt Defensie de doorstroom tussen de sporen te vereenvoudigen en te versnellen. Zodoende versterken we de arbeidsmarktpositie voor beroepsmilitairen, reservisten en burgers. Daardoor kan Defensie personeel langer aan de organisatie binden.

- Het Dienjaar Defensie is een innovatief concept voor het binden van jonge mensen en specialisten met relevante kennis en/of werkervaring aan de krijgsmacht. Deelname aan dit programma is gebaseerd op intrinsieke motivatie en vrijwilligheid. De eerste lichting van het Dienjaar Defensie is in september 2023 van start gegaan, tien maanden na de lancering van dit initiatief.

Het Dienjaar heeft vijf doelstellingen:

1. Een additioneel instroomspoor vormen voor beroepsmilitairen.
  2. Waar mogelijk een directe bijdrage leveren aan de personele gereedheid.
  3. Doorstroom van deelnemers na afloop van het Dienjaar naar een aanstelling als beroepsmilitair, reservist of burger.
  4. Verrijking van het reservistenbestand met (schaarse) deskundigheid.
  5. Versterking van de band tussen Defensie en samenleving.
- Het Defensity College draagt tot 2030 jaarlijks bij aan militaire werkstudenten met HBO en WO-niveau met als doel een continue omvang van 450 werkstudenten te hebben. De continue omvang blijft stabiel conform gemaakte afspraken over de begroting van Defensity College.

Realisatie Dienjaar

	Realisatie 2024	2030
Dienjaar	521	1.500
Nationale Weerbaarheidstraining	0	2.500
Defensity College	407	450

Vervullen personele behoefte

Toelichting

Sinds de start van het Dienjaar in 2023 zijn ruim 800 deelnemers aangesteld. Van de beoogde 625 deelnemers in 2024 zijn er 521 gestart met het Dienjaar. De onderrealisatie is verklaarbaar door de snelle start van het Dienjaar, terwijl nog niet alle processen en randvoorwaarden op orde waren. Daarnaast moet de organisatie wennen aan dit nieuwe instroomspoor. Defensie slaagt erin wel meer deelnemers voor de organisatie te behouden dan verwacht: 61% als beroepsmilitair en 19% als reservist. Ondanks deze successen dragen dienjaarmilitairen nog in te beperkte mate bij aan de personele gereedheid. Defensie werkt gericht aan het versterken van de inzetbaarheid van deze groep. In overleg met de vakcentrales is een passende aanstellingsvorm ontwikkeld die na het doorlopen van een wetgevingstraject ingevoerd kan worden. We streven ernaar dit wetgevingstraject voor het eind van dit jaar af te ronden.

Om alle belangstellenden ook zoveel mogelijk een plek te kunnen bieden, breidt Defensie haar opleidingscapaciteit en functieruimte stapsgewijs uit. Daarnaast wordt nog dit jaar de nationale weerbaarheidstraining gestart; een traject waarbij kandidaten in ongeveer drie maanden worden opgeleid tot reservist.

Om beter en directer zicht te krijgen op de mensen die willen werken voor Defensie, wordt een vrijwillige enquête onder mensen van 17 tot 27 jaar ingevoerd. Dit najaar krijgen de eerste jongeren een enquête toegestuurd. Parallel werkt Defensie aan het tijdig voldoen aan alle juridische vereisten en de praktische voorbereidingen om de enquête op te schalen. Het doel van deze enquête is om meer inzicht te krijgen in de interesse van deze doelgroep voor een loopbaan bij Defensie. Om de enquête breder te verspreiden, werkt Defensie aan een wettelijke aanpassing waarmee we deze enquête naar de volledige doelgroep kunnen sturen. Deelname aan de enquête is vrijwillig en helpt Defensie om de instroom en doorstroom van personeel sterk te verbeteren.

2.4 Personele gereedheid⁴

Doelstelling

Opgeleid en gemotiveerd personeel in voldoende aantallen is een belangrijk onderdeel van gevechtskracht. Voldoende personeel maakt het mogelijk om op de gewenste manier op te treden. Voldoende goed opgeleid personeel is een randvoorwaarde om het maximale uit de militaire systemen te halen. De juiste motivatie van het personeel kan van doorslaggevend belang zijn voor succes.

Personele Gereedheid

	Realisatie 2021	Realisatie 2022	Realisatie 2023	Realisatie 2024
 Kwantitatieve personele gereedheid beroepsmilitairen	79,9%	79,2%	76,4%	77,5%
 Kwantitatieve personele gereedheid burgerpersoneel	105,2%	102,4%	100,1%	99%
 Kwalificatiegraad	-	62%	60%	64%

Toelichting

De defensiebrede vulling van beroepsmilitairen is in 2024 gestegen naar 77,5%. Daarmee blijft de vulling echter onder de minimale norm van 80% en de gestelde ambitie voor 2024.

De instroom van nieuwe beroepsmilitairen heeft pas op de middellange termijn⁵ effect op het vullingspercentage en de tekorten. Na afronding van de initiële opleiding zijn beroepsmilitairen inzetbaar, wat bijdraagt aan een stijging van de vulling en een afname van de tekorten. Defensie bevordert daarnaast de horizontale instroom van beroepsmilitairen.

Het kwalitatieve aspect van personele gereedheid meet Defensie via de kwalificatiegraad. In 2024 is deze gestegen naar 64%, waarmee een positieve ontwikkeling zichtbaar is richting de norm van 70%. De onderliggende cijfers zijn echter nog niet volledig betrouwbaar. Verbetering van de datakwaliteit en een scherpere evaluatie van de opleidingsnoodzaak dragen bij aan verdere verhoging van de kwalificatiegraad. Naar verwachting rondt Defensie medio 2025 de verbeteringen in de personeelsadministratie af.

Een aanvullende factor die van invloed is op de huidige opleidingsgraad is de beperkte beschikbaarheid van onderwijsleermiddelen. Door het intensieve leveringsprogramma aan Oekraïne zijn onderdelen van het opleidingsmaterieel (zoals voertuigen, wapens en andere middelen) tijdelijk schaars. Dit heeft directe gevolgen gehad voor de uitvoerbaarheid van delen van het opleidingsprogramma.

⁴ Personele gereedheid (PG) verwijst naar de mate waarin personeel beschikbaar en geschikt is om de opgedragen taken uit te voeren. De PG omvat een kwantitatieve component (voldoende geplaatst personeel) en een kwalitatieve component (gekwatificeerd personeel).

⁵ één tot vijf jaar

Vervullen personele behoefte

Om structureel te werken aan een toekomstbestendige opleidingscapaciteit is Defensie gestart met het Deltaplan Opleidingen. Dit plan richt zich op het versnellen, verbreden en vernieuwen van het opleidingsdomein, onder andere via het versterken van de lescapaciteit, digitalisering, modulair onderwijs en nauwere samenwerking met externe partijen. Daarmee wordt gewerkt aan een duurzame versterking van de kwalificatiegraad en de personele inzetbaarheid op de langere termijn.

Gedetailleerde informatie over personele gereedheid is operationeel vertrouwelijke informatie en is daarom opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage.

2.5 Diverse vulling en iedereen doet mee

Doelstelling

Defensie heeft sterke, goed gevulde teams nodig om te beschermen wat ons dierbaar is. Met een verscheidenheid aan talenten, inzichten en achtergronden streeft Defensie naar een organisatie die gelijke kansen biedt aan iedereen. Het is essentieel voor de personele vulling om potentieel volledig te benutten én voor de kwaliteit van de inzet. Defensie wil een werkplek zijn waar iedereen zich thuis voelt, respectvol met elkaar omgaat en waar ruimte is voor eigen identiteit; klaar om gezamenlijk te vechten voor vrede, vrijheid en veiligheid, wanneer nodig.

Het streefcijfer van 30% vrouwen in het personeelsbestand in 2030 en de aandacht voor specifieke doelgroepen maken deel uit van de Defensienota 2024.

Samen werken, samen vechten

Een divers gevulde krijgsmacht worden waar iedereen zich thuis voelt, vereist het breed enthousiasmeren van de Nederlandse samenleving om bij Defensie te komen werken en, eenmaal aangesteld, ook te blijven. Het volstaat niet om te werven en selecteren zoals dat al decennia gebeurt. Zo zal meer aandacht worden besteed aan het werven van vrouwen – immers de helft van de bevolking – en andere groepen die nu onbedoeld onvoldoende worden bereikt. Defensie blijft streven naar een bezetting die in 2030 voor 30% uit vrouwen bestaat en zet in op andere vormen van diversiteit. Hierbij zal Defensie zich laten inspireren door hoe andere landen met een groter percentage vrouwen en andere doelgroepen hiermee omgaan.

Initiatieven en activiteiten

Defensie zet zich onverminderd in om de instroom en het behoud van alle doelgroepen te vergroten. Belangrijke initiatieven hierbij zijn:

1. Flexibele werkopties: Sinds september 2024 biedt Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) alle beroepsmilitairen de mogelijkheid om functies te vervullen in voltijd én deeltijd. Beroepsmilitairen biedt dit meer mogelijkheden voor een betere werk-privébalans, aanvullend op bestaande opties zoals deeltijdverlof.
2. In 2025 wordt de beleving van inclusie van medewerkers binnen Defensie onderzocht. Het onderzoek biedt inzicht in de werksfeer en ervaringen van medewerkers. Het richt zich op hoe gekend, erkend en gehoord medewerkers zich voelen en welke mogelijke obstakels zij ervaren. Het draagt zo bij aan verbeterd inzicht over wat nodig is om alle doelgroepen te behouden en aan te trekken, zodat de personeelsbezetting kan worden gerealiseerd.
3. Verbeterde uitrusting: Na succesvolle testen met scherfvesten die beter passen bij het vrouwelijk lichaam, schaft Defensie nu 1.530 van deze vesten aan. De eerste leveringen verwacht Defensie rond de zomer van 2025. Van de vesten gebruikt Defensie 30 exemplaren voor aanvullend onderzoek naar integratie in de huidige uitrusting.

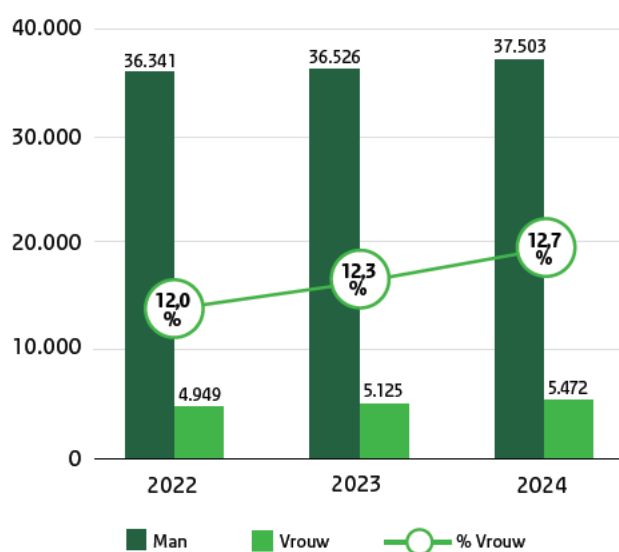
Vervullen personele behoefte

Streefcijfer vrouwen

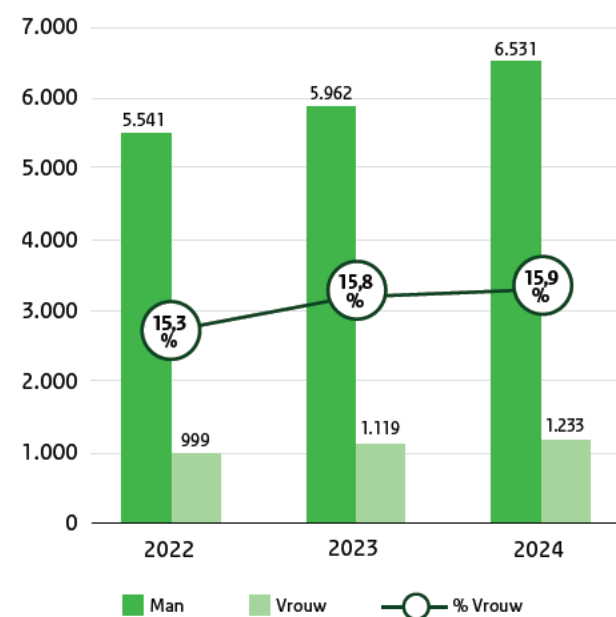
Percentage vrouwen bij Defensie

	Realisatie 2024	Doel 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
% vrouwen	19%	19%	20%	22%	24%	26%	28%	30%

Man/vrouwverhouding beroepsmilitairen

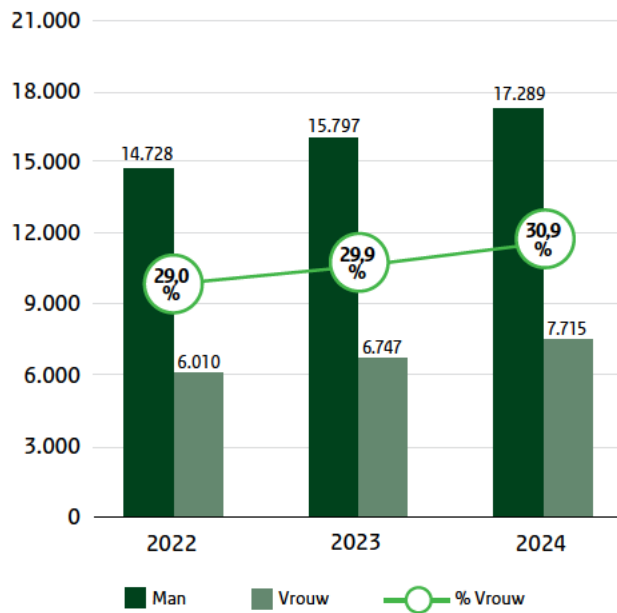

Man/vrouwverhouding reservisten

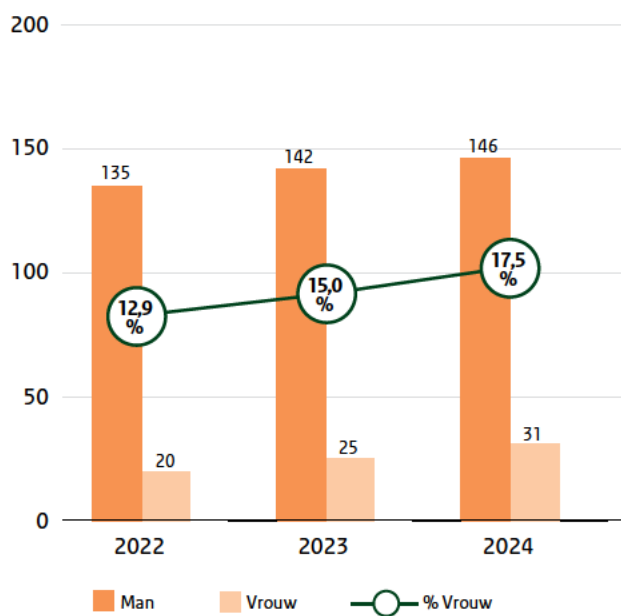

Man/vrouwverhouding burgerpersoneel

Man/vrouwverhouding Brigadegeneraal of S16 en hoger

Vervullen personele behoefte

Toelichting

Per 1 januari 2025 is het aandeel vrouwen bij Defensie 19,0%. Hiermee is de doelstelling voor 2024 gehaald en ontwikkelt de organisatie zich volgens plan richting het defensiebrede streefcijfer van 30% in 2030.

Het aandeel vrouwen in beroepsmilitaire functies is in 2024 iets sterker toegenomen dan in voorgaande jaren. Toch blijft gerichte inzet nodig om meer vrouwen aan te trekken en te behouden, vooral in militaire functies. Hiervoor blijft Defensie inzetten op onder meer betere voorzieningen, loopbaanbegeleiding en werkvormen die beter aansluiten bij verschillende levensfasen.

Naast het aantrekken van meer vrouwen, wil Defensie ook beter gebruikmaken van het potentieel van groepen die nu minder goed worden bereikt. Zo blijft het aandeel medewerkers met een andere culturele achtergrond relatief laag. Defensie onderzoekt waar belemmeringen zitten en werkt aan maatregelen om het werken bij Defensie voor een bredere groep aantrekkelijker en toegankelijker te maken.

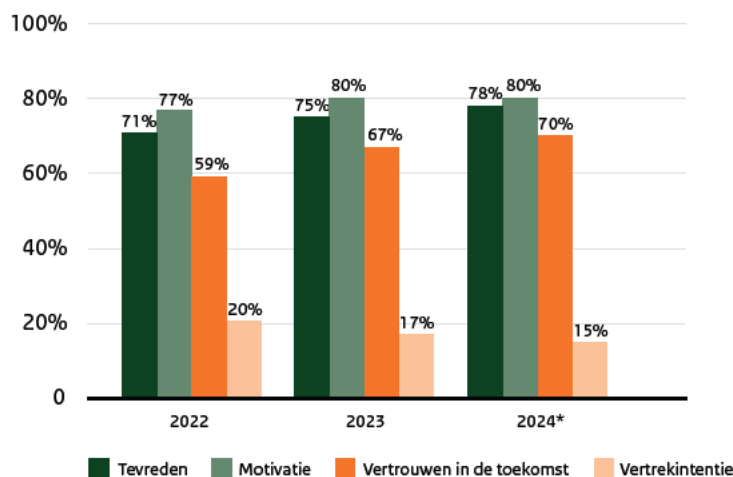
2.6 Werkbeleving

Doelstelling

Defensie investeert in het verhogen van werknemerstevredenheid, het behoud van personeel en goed werkgeverschap. Defensie meet continu de werkbeleving onder het defensiepersoneel. Hieronder worden de resultaten van een aantal onderwerpen weergegeven:

- Trend werkbeleving
- Motiverende aspecten
- Vertrekredenen

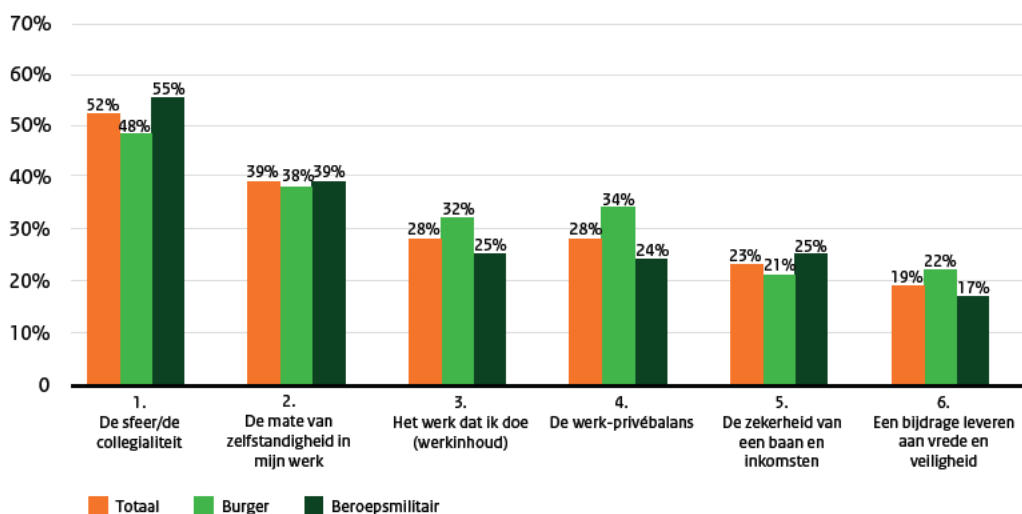
Trend werkbeleving

* Medio 2024 is een wijziging doorgevoerd in wijze waarop steekproef wordt uitgevoerd. De cijfers over 2024 betreffen daardoor alleen de tweede helft van 2024 en niet het gehele jaar.

Motiverende aspecten

(2e helft 2024)

Vervullen personele behoefte

Top 6 vertrekredenen per categorie 2024

Beroepsmilitair	Burger
1 Combinatie tussen werk/reistijd en thuis (50%)	Inhoud van mijn functie (43%)
2 Wijze waarop de organisatie wordt bestuurd (37%)	Wijze waarop de organisatie wordt bestuurd (36%)
3 Functietoewijzingssysteem (31%)	Sociale factoren (hoe we met elkaar omgaan) (28%)
4 Inhoud van mijn functie (29%)	Combinatie tussen werk/reistijd en thuis (26%)
5 Gebrek aan loopbaan-/ontwikkelings-/scholingsmogelijkheden bij Defensie (27%)	Gebrek aan loopbaan-/ontwikkelings-/scholingsmogelijkheden bij Defensie (21%)
6 Uitzendingen/oefeningen (20%)	Werkdruk (hoog/laag/ wisselend) (18%)

Toelichting

De trend in werkbeleving laat sinds 2022 op alle facetten een positieve ontwikkeling zien. Specifiek voor 2024 geldt dat zowel de tevredenheid als de motivatie en het vertrouwen in de toekomst een lichte stijging laten zien.

‘Sfeer en samenwerking met collega’s’ (52% totaal Defensie), ‘mate van zelfstandigheid in mijn werk’ (39% totaal Defensie) en ‘zinnig werk/het werk dat ik doe’ (28% totaal Defensie) vormen wederom samen de top drie van meest motiverende aspecten om bij Defensie te werken. Nieuw in de top zes is het aspect ‘Een bijdrage leveren aan vrede en veiligheid’ (19% totaal Defensie).

De uitrol van de nieuwe methode van het dienstverlatersonderzoek is voltooid. Dit maakt het mogelijk om vanaf deze SVD weer te rapporteren over vertrekredenen in plaats van vertrekintieredenen. Duidelijk wordt dat beroepsmilitairen om andere redenen vertrekken dan burgerpersoneel. Op één staat bij de beroepsmilitairen de combinatie tussen werk/reistijd en thuis en bij burgerpersoneel staat deze vertrekreden op de vierde plek. Voor burgerpersoneel is de inhoud van de functie de belangrijkste vertrekreden in 2024. Deze staat op de vierde plek bij beroepsmilitairen.

3 Vervullen materiële behoefte

Om de krijgsmacht operationeel relevant te houden, investeert Defensie onafgebroken in nieuw materieel. De hoeveelheid nieuwe projecten die Defensie de komende jaren wil starten en de toename van de vraag naar materieel wereldwijd noodzaken ons om wendbaar te zijn.

In dit hoofdstuk rapporteert Defensie over:

- De staat van het materieel
- Voortgang materieelprojecten
- Inzetvoorraden
- Industriebeleid en samenwerking

Vervullen materiële behoefte

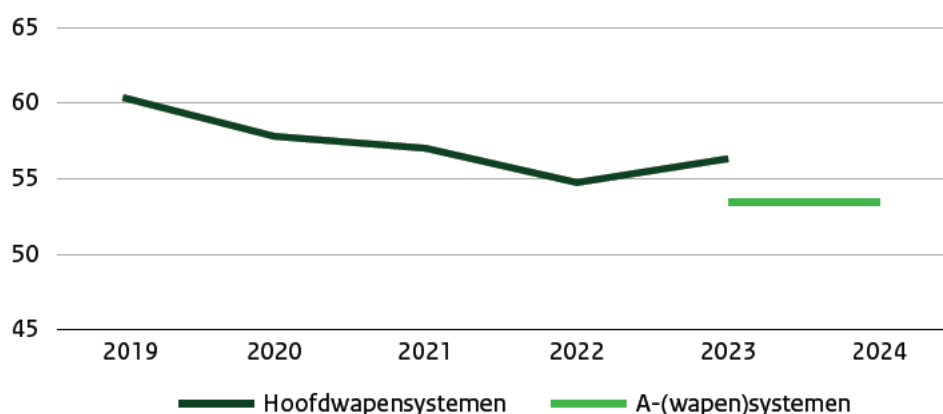
3.1 Staat van het materieel

Doelstelling

Defensie streeft naar een Materiële Gereedheid¹ (MG), waarbij de A-(wapen)systemen van Defensie voldoen aan de norm. A-(wapen)systemen zijn een selectie van (wapen)systemen die essentieel zijn voor Defensie, doorgaans complex van aard zijn en bedoeld zijn om een prominente functie te kunnen vervullen in een gewapend conflict.

Defensie dient te beschikken over voldoende en goed functionerend materieel. Het materieel is niet alleen nodig voor inzet, maar ook om personeel op te leiden, te oefenen en te trainen. Daarnaast draagt de beschikking over voldoende en goed functionerend materieel bij aan de motivatie van het personeel.

Ontwikkeling gemiddelde MG (%) alle A-(wapen)systemen

¹ De MG is de mate waarin Defensie over (noodzakelijk) materieel beschikt voor de uitvoering van de opgedragen taken. De MG geeft de verhouding weer tussen het aantal functionerende en volledig uitgeruste systemen en het totaal aantal systemen op dat moment.

Toelichting

Met het reeds toegekende budget, maar ook het additionele budget uit de maatregelennota 2024, is ingestoken op onder andere het verhogen van bestaande materiële voorraden en het verkleinen van het tekort aan materieellogistiek en technisch personeel (militair en burger). Defensie steekt in op formatie-uitbreiding, inhuur van personeel en samenwerking met de industrie.

Daarnaast investeert Defensie in vervanging van oud materieel en ook in nieuwe capaciteiten. In plaats van afstoten zal Defensie materieel behouden in het kader van opschaling. Dat de 'winkel open blijft tijdens de verbouwing' is vanzelfsprekend, maar drukt de MG ook. Immers schaarse materieellogistieke capaciteit richt zich niet alleen op de instandhouding van systemen in exploitatie, maar ook op de instroom van nieuw materieel. Modificaties beperken eveneens de hoeveelheid beschikbare wapensystemen voor oefeningen en reguliere inzet, waardoor deze wapensystemen meer onderhoud behoeven en daarmee een drukkend effect hebben op de MG. Verder heeft (onderhouds)personeel behoefte aan (bij)scholing of training op betreffende wapensystemen en is benodigde instructiecapaciteit schaars. Ook zorgt noodzakelijke steunverlening aan Oekraïne in de vorm van donaties en onderhoud aan wapensystemen voor een dempend effect op de MG. Investerings in materieel en het opleiden van personeel hebben op de korte termijn een drukkend effect op de MG, maar zullen op de lange termijn leiden tot een toename in MG en daarmee tot blijvende relevante gevechtskracht.

Meer gedetailleerde informatie over de MG is operationeel vertrouwelijke informatie en is daarom opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage.

Vervullen materiële behoefte

3.2 Inzetvoorraden

Doelstelling

Defensie beschikt over voldoende voorraad om inzet langere tijd vol te houden. Meer gedetailleerde informatie over de inzetvoorraden is operationeel vertrouwelijke informatie en is daarom opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage.

Toelichting

Tot en met 2031 hogen we stapsgewijs de inzetvoorraden munitie, geneeskundige goederen, brandstof, reservedelen, voeding en uitrusting verder op. Dat is nodig voor de eerste hoofdtak: de eigen en bondgenootschappelijke verdediging.

Na de publicatie van de Defensienota 2022 heeft Defensie onder andere de volgende stappen gezet:

- Er is een bestelling voor Europees geproduceerde *Patriots* geplaatst.
- Grote contracten voor klein kalibermunitie zijn afgesloten.
- Contractaanvullingen voor BDM zijn gedaan, zoals voor *medium range* en *short range* luchtverdedigingscapaciteit, *Spike* en *medium* en *short range anti-tank* capaciteit.
- Gestart met het verwerven van vervangende munitie voor de leveringen aan Oekraïne.
- Gestart met verbeteren van de veiligheid van munitieopslagplaatsen.

Het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' voorziet in de aanschaf van tientallen bestaande categorieën munitie, gerelateerd aan de wapensystemen die bij Defensie in gebruik zijn. De Tweede Kamer is hierover in de Kamerbrief 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' separaat geïnformeerd. Een aanvullende uitbreiding van de inzetvoorraad vindt plaats in de periode tot en met 2028 en is een uitbreiding op 'versnelde aanvulling munitievoorraden' uit 2022 en 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' uit 2023. De Kamer zal over de voortgang worden geïnformeerd via de begroting, het jaarverslag van het Defensiematerieel-begrotingsfonds en het Defensie Projectenoverzicht.

Zoals gemeld in SVD najaar 2024 wordt Defensie door de gestegen mondiale vraag naar munitie geconfronteerd met lange levertijden. De leveringen aan Oekraïne leiden er verder toe dat de voorziene groei van voorraden en aanvullend materieel minder snel wordt gerealiseerd, wat ook op de langere termijn effect kan hebben op de inzetbaarheid van Defensie. De snelheid waarmee voorraden opgebouwd kunnen worden, wordt bovendien beïnvloed zowel door beschikbare infrastructuur om de voorraden in op te slaan, als door regelgeving rondom (Europese) aanbesteding.

Verdere informatie over het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' is opgenomen in het Defensieprojecten Overzicht (DPO).

3.3 Industriebeleid en samenwerking

Doelstelling

De zorgwekkende geopolitieke omstandigheden maken verhoogde investeringen in de krijgsmacht urgent. Nederland investeert niet alleen fors in de krijgsmacht, maar ook in de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde technologische industriële basis (NLDTIB), die een belangrijke rol vervult bij het voorzien van voldoende en hoogwaardig materieel voor de krijgsmacht. Defensie kijkt ook kritisch naar randvoorwaarden en interne procedures. Zo startte Defensie diverse acties om het inkoopproces te versnellen². Defensie zoekt meer en sneller dan voorheen ruimte in de uitzonderingsbepalingen van de Aanbestedingswet 2012 en de Aanbestedingswet op Defensie en Veiligheidsgebied voor goederen en diensten die Defensie inkoopt in het kader van het NATO Force Model. Hierdoor kan Defensie inkopen met beperkte concurrentie of direct gunnen.

Defensie moet kunnen beschikken over een industriële en technologische basis die de krijgsmacht kan voorzien van voldoende (hoogwaardig) technologisch materieel. Daarmee heeft Defensie een voorsprong op de tegenstander, schrikt daarmee zo veel mogelijk af en kan het vechten om te winnen als dat van ons wordt gevraagd. Om in dat scenario de juiste militaire kennis, technologie en capaciteiten in huis te hebben moet Nederland toegang hebben tot een vitale defensie-industrie in Nederland, Europa en betrouwbare partners met voldoende productie- en opschalingscapaciteit.

Directe contractering Nederlandse industrie

Jaartal	Aankopen gecontracteerd bij in NLD gevestigd bedrijf	
	In %	In miljard euro
2022	50,62%	2,32
2023	59,70%	5,45
2024	21,42%	4,06*

* bedragen kunnen over tijd wijzigen. Immers, bestelorders worden aangepast dan wel geannuleerd, dit verklaart ook het verschil ten opzichte van eerdere rapportages.

Toelichting

Deze KPI geeft een indicatie van het aandeel en financieel volume waarvoor Defensie een directe verplichting aangaat bij een in Nederland gevestigd bedrijf. Het is van belang te benadrukken dat deze KPI gevoelig is voor schommelingen door grote opdrachten die in één keer worden verantwoord, zoals de projecten Vervanging Onderzeebootcapaciteit (VOZBT), Vervanging Tactisch Luchttransport en MRAD SHORAD die in 2024 in het buitenland werden besteld. Dit uit zich in 2024 doordat er een daling is te zien in het aandeel dat in Nederland is gecontracteerd. Deze daling is te verklaren doordat in 2024 in absolute getallen ruim twee keer meer is besteld dan in 2023, terwijl de aankopen die direct bij de NLDTIB zijn besteld niet in dezelfde mate zijn afgenomen. Dit geeft in percentages een significante daling. De KPI geeft verder geen inzicht over het geld dat belandt bij de NLDTIB via onderaannemers. Middels het Industrieel Participatie (IP-)beleid vloeien voor grote projecten ook orders terug naar de NLDTIB. Bijvoorbeeld voor VOZBT sloot de minister van Economische Zaken in 2024

² Kamerstuk 36600-X, nr. 6 - Verminderen administratieve lastendruk, versnellen inkoopproces

Vervullen materiële behoefte

de Industriële Samenwerkingsovereenkomst (ICA) af ter grootte van ongeveer €1 miljard³ die buiten deze KPI valt.

Defensie ontplooit een actief industrie- en innovatiebeleid. Defensie maakt hiervoor tussen 2024 en 2031 €1,1 miljard vrij⁴. Onderdeel van het nieuwe industriebeleid is de samenwerking van Defensie met brancheverenigingen en kennisinstellingen binnen het publiek-private platform Defport. Door vraag en aanbod aan elkaar te binden in een structurele en strategische dialoog met de private sector werkt Defensie samen met hen aan een efficiënte en versnelde opschaling. Defport wordt stapsgewijs uitgebouwd en vraagt van publieke en private partijen vertrouwen en inzet.

Defensie kondigde in 2024 als onderdeel van nieuw industriebeleid ook andere financiële maatregelen aan ter versterking van de industrie. Zo is het *Security Fund* (SecFund) opgericht met het oogmerk om de vroegtijdige financiering voor startups en het MKB voor dual use en militaire innovaties te verbeteren. In april 2025 opende het fonds voor aanmeldingen vanuit de industrie. Ook zet Defensie in op nader onderzoek en mitigatie van knelpunten in de financieringspositie van de defensie-industrie⁵. Zo optimaliseert Defensie de informatievoorziening en inkoopprocessen en sturen we aan op het beter benutten van bestaande financieringsinstrumenten.

Het kabinet zet in op domeinen waarin Nederland sterk is, zoals de maritieme maakindustrie. In 2024 is voor de vlootvervangings van Defensie en de Rijksrederij gewerkt aan meerjarige plannings. In totaal vervangt Defensie 32 schepen in de komende 15 jaar. Meer dan 20 schepen worden aanbesteed in Nederland voor ruim €10 miljard⁶.

Vanwege de veranderde en dynamische geopolitieke omstandigheden zijn de Defensie Industrie Strategie (DIS) uit 2018 en de actualisatie uit 2022⁷ toe aan een update. Defensie schreef in nauwe samenwerking met het Ministerie van Economische Zaken een nieuwe strategie die richting geeft aan Defensie, de NLDTIB en de kennisinstellingen. De strategie biedt keuzes binnen de keten van kennis, innovatie en industrie. Daarnaast voorziet de strategie in instrumentaria en middelen om de opgave te realiseren en formuleert het beleid om de juiste randvoorwaarden te bieden voor succes.

Groeiparagraaf

De resultaten van het jaarlijkse onderzoek naar de Nederlandse defensie-industrie van het Ministerie van Economische zaken (NLDTIB) zijn pas in de tweede helft van 2025 beschikbaar. Daarom wordt pas in de SVD najaar 2025 over dit onderwerp gerapporteerd.

3 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/09/10/deelname-nederlandse-industrie-aan-nieuwe-onderzeeboten-getekend>

4 Kamerstukken 36410-X, nr. 93 en 36600-X-8

5 Kamerstuk 36 600-X-8.

6 Kamerstuk 27830, nr. 423

7 Kamerstukken 31 125, nrs. 92 en 123

4 Gereedstellen

Gereedstellen is het proces waarmee eenheden worden voorbereid op inzet. Een eenheid is operationeel gereed (OG) wanneer deze voldoet aan de normen voor personele gereedheid (PG), materiële gereedheid (MG) en geoefendheid (GO) om de organieke taak uit te kunnen voeren. Hoofdstuk 4 rapporteert over het aspect GO.

Meer informatie over PG en MG is opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage bij deze rapportage. Defensie is transparant waar het kan en vertrouwelijk waar dat moet. Op deze manier wordt invulling gegeven aan de balans tussen transparantie enerzijds en de bescherming van operationele belangen anderzijds.

Gereedstellen

4.1 Geoefendheid

Doelstelling

Geoefendheid (GO) is de mate waarin een eenheid over de noodzakelijke vaardigheden beschikt voor het uitvoeren van de opgedragen taak. De doelstelling is om de GO op norm te houden zodat dit samen met de PG en MG zorgt voor een operationeel gereede krijgsmacht.

Toelichting

Samen met inzet vormt het gereedstellen van operationele eenheden de hoofdactiviteit van Defensie. De opdrachtenmatrix (OM) vertaalt de taken van de krijgsmacht naar een concreet aantal operationele eenheden die continu een bepaalde operationele gereedheid moeten hebben.

Voor het bereiken van geoefendheid nemen eenheden deel aan tal van oefeningen en trainingen in binnen- en buitenland. De oefeningen zijn gericht op de 'eigen' geoefendheid ter voorbereiding op inzet en samenwerking met (strategische) partners. De operationele commandanten bepalen op basis van de (gereedstellings)opdracht het jaarlijkse oefenprogramma van de onder hen ressorterende eenheden en rapporteren op basis hiervan de geoefendheid. Vanuit de NAVO kunnen deze eenheden gelijktijdig of aansluitend gecertificeerd worden.

De geoefendheid van de krijgsmacht wordt negatief beïnvloed door de eerder beschreven knelpunten in de personele en materiële gereedheid. Verder beperken de verhoogde inzet van personeel aan de oostflank van Europa en de levering van militair materieel en ondersteuning aan Oekraïne de mogelijkheid om complexe oefeningen uit te voeren met organieke eenheden in het hoogste geweldspectrum. Door beperkingen in de digitale- en fysieke omgeving wordt oefenen beperkt, bijvoorbeeld door wet- en regelgeving op het gebied van Informatie Gestuurd Optreden (IGO) en oefenruimte.

Desalniettemin hebben de eenheden in 2024 succesvol hun geplande gereedstellings- en bestendigingsprogramma afgerond, waarmee zij hun geoefendheid succesvol hebben gebracht. Hierbij zijn de significante activiteiten:

- De NAVO-oefening *Steadfast Defender* waaraan meer dan 5000 Nederlandse militairen hebben deelgenomen.
- De marine stelde eenheden gereed voor en nam deel aan de verschillende NAVO-taakgroepen.
- Mariniers en vlooteenheden hebben na de *Joint Arctic Training* deelgenomen aan de oefeningen *Nordic Response*. Ook zijn maritieme operaties gedurende *Baltops* geoefend in de Baltische zee.
- Landmachteenheden zijn grootschalig gemobiliseerd voor de Duitse oefening *Quadriga*, waarbij getraind is in Nederland, Duitsland, Polen en Litouwen. Tevens is deelgenomen aan de oefeningen *Allied Spirit* en *Saber Strike*, waar de samenwerking met andere landen centraal stond.
- De luchtmacht heeft met de F-35 deelgenomen aan de oefening *Red Flag*, welke in het teken stond van luchtoperaties.
- Het Defensie Helikopter Commando van de luchtmacht heeft deelgenomen aan de oefening *Nordic Response* en heeft samen met de landmacht in de oefening *American Falcon* luchtmobiele operaties uitgevoerd.
- De Koninklijke Marechaussee heeft zich afgelopen periode ontwikkeld op het gebied van calamiteitenorganisatie en conflict- en crisisbeheersing.
- De ondersteunende Defensieonderdelen COMMIT en DOSCO hebben diverse oefeningen ondersteund. DOSCO heeft grootschalige verplaatsingsoperaties ondersteund, terwijl COMMIT meerdere *Table Tops* heeft gehouden om de Cyber Security te verbeteren.
- Stafofficieren van de Defensiestaf namen deel aan de MILEX oefening (*Command Post Exercise*) ter simulatie van *Rapid Deployment Capacity* (RDC). Nederlands personeel versterkte hiermee het *Military Planning and Conduct Capability* (MPCC), dat fungeert als *Permanent Headquarter* (PHQ) tijdens RDC-inzet.

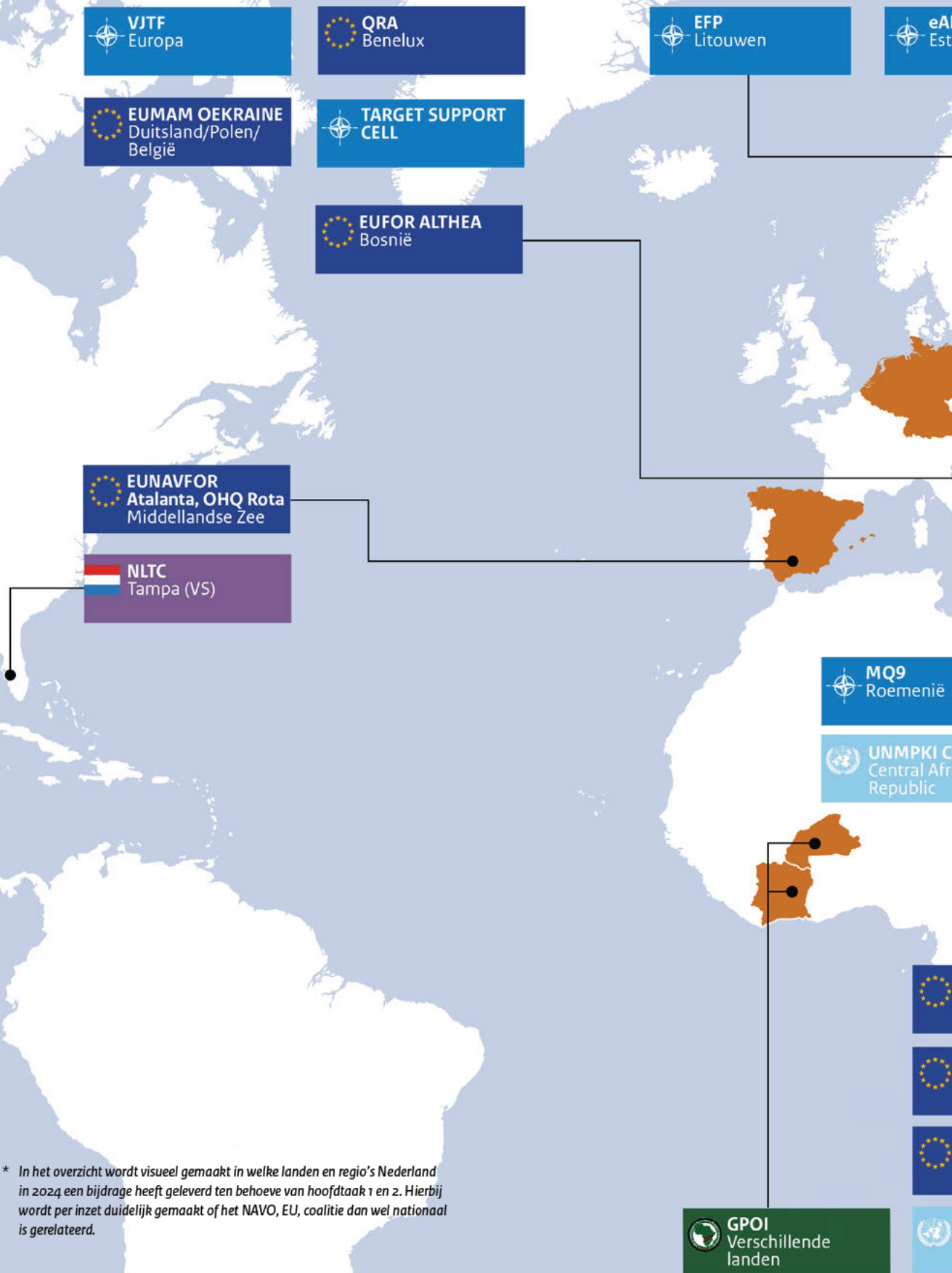
5 Inzetten

Defensie beschermt het eigen grondgebied en dat van bondgenoten, bevordert de (internationale) rechtsorde en stabiliteit en ondersteunt civiele autoriteiten en levert bijstand bij rampen en crises.

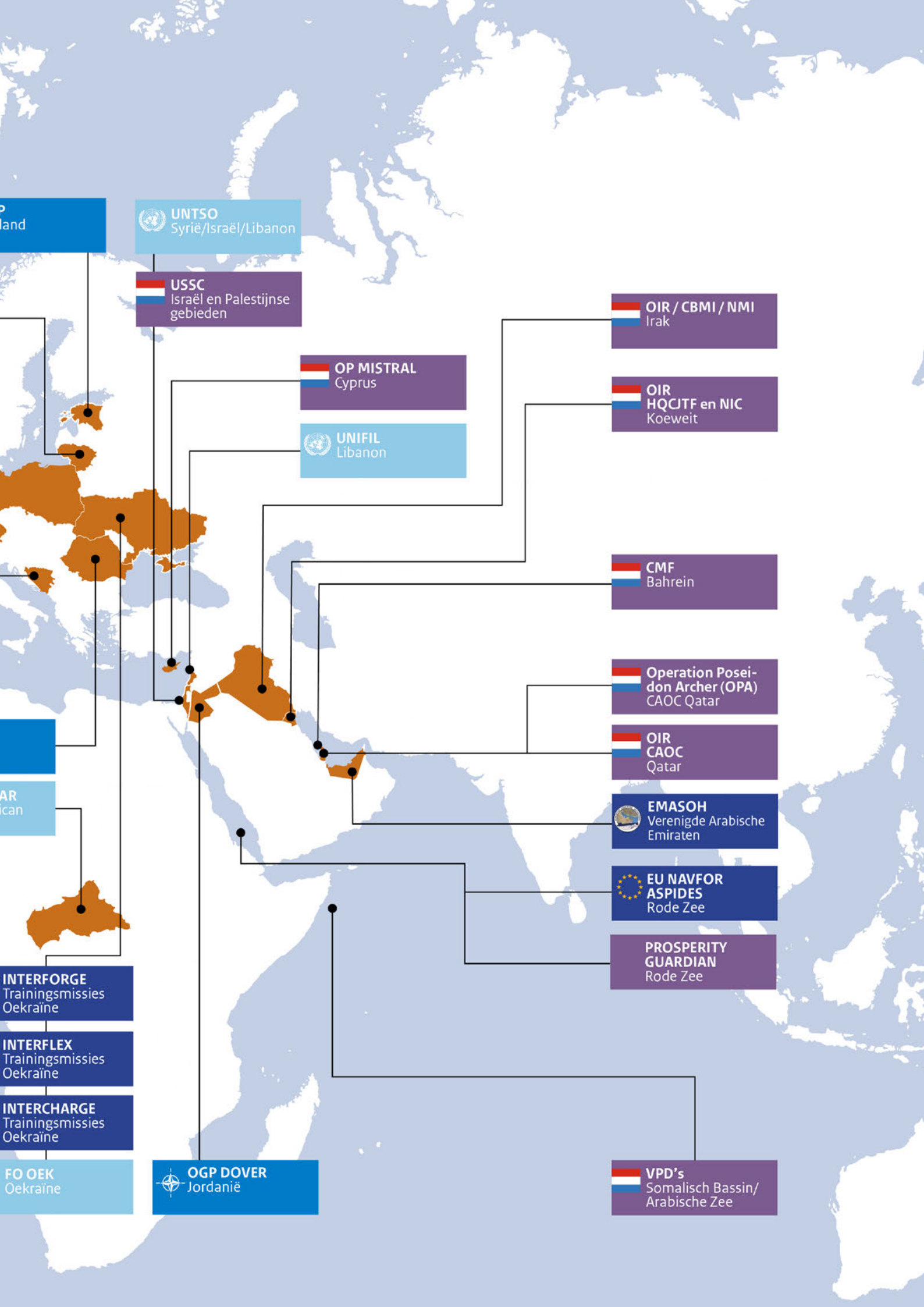
De geopolitieke veiligheidssituatie is ingrijpend veranderd en de ontwikkelingen in Oekraïne, het Midden-Oosten, de Pacific en de Sahel zijn onzeker. Naar aanleiding van de toenemende mogelijkheid van een militair conflict met een gelijkwaardige tegenstander verschuift de nadruk naar inzet in het kader van de eerste hoofdtaak. Tegelijkertijd blijft de inzet in het kader van de tweede en derde hoofdtaak onverminderd relevant.

In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd op de verschillende operaties, missies en bijstand die Defensie in 2024 heeft uitgevoerd. Achtereenvolgens toont een overzichtskaart waar ter wereld Defensie heeft bijgedragen aan Vrede en Veiligheid. Het overzicht geeft eveneens aan in welk coalitieverband de inzet is geweest. Tot slot geeft dit hoofdstuk per paragraaf een opsomming van representatieve inzetten.

Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2024

* In het overzicht wordt visueel gemaakt in welke landen en regio's Nederland in 2024 een bijdrage heeft geleverd ten behoeve van hoofdtak 1 en 2. Hierbij wordt per inzet duidelijk gemaakt of het NAVO, EU, coalitie dan wel nationaal is gerelateerd.

 UNTSO
Syrië/Israël/Libanon

 USSC
Israël en Palestijnse gebieden

 OP MISTRAL
Cyprus

 UNIFIL
Libanon

 OIR / CBMI / NMI
Irak

 OIR HQJTF en NIC
Koeweit

 CMF
Bahrein

 Operation Poseidon Archer (OPA)
CAOC Qatar

 OIR CAOC
Qatar

 EMASOH
Verenigde Arabische Emiraten

 EU NAVFOR ASPIDES
Rode Zee

PROSPERITY GUARDIAN
Rode Zee

land

AR
ican

INTERFORGE
Trainingsmissies Oekraïne

INTERFLEX
Trainingsmissies Oekraïne

INTERCHARGE
Trainingsmissies Oekraïne

FO OEK
Oekraïne

 OGP DOVER
Jordanië

 VPD's
Somalisch Bassin/
Arabishe Zee

5.1 Inzet voor hoofdtaak 1

Doelstelling

Beschermen van het eigen grondgebied en dat van de bondgenoten.

Toelichting

NAVO-bondgenoten hebben de collectieve afschrikking en verdediging aanzienlijk versterkt, met name aan de oostflank van het NAVO-verdragsgebied. Nederland levert de volgende bijdrage in NAVO-verband o.a. aan de oostflank

- Nederland draagt sinds 2017 bij aan de vooruitgeschoven aanwezigheid (*Enhanced Forward Presence*) van de NAVO in Litouwen (LTU). De Multi National Battle Group (MNBG) LTU bestaat uit *Framework Nation* (FN) Duitsland en *Troop Contributing Nations* (TCN) Nederland, België, Noorwegen, Tsjechië en Luxemburg. De inzet richt zich op cohesie binnen de NAVO en op de geloofwaardige afschrikking van Rusland. De MNBG werd in het najaar geleid door een Nederlandse commandant.
- Twee fregatten zijn ingezet in de *Standing NATO Maritime Group 1* (SNMG1) in de Atlantische oceaan, Noordzee, Oostzee en een *Oceangoing Patrol Vessel* (OPV) in de *Standing NATO Maritime Group 2* (SNMG 2) in de Middellandse Zee. Twee Mijnenjagers zijn ingezet voor *Standing NATO Mine Counter Measures Group 1* (SNMCMG 1) in de Noordzee en in de Oostzee. Deze groepen vormen de kern van de maritieme component van de *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) van de NAVO en hebben tot doel snel ondersteuning te kunnen leveren aan NAVO-operaties in een crisissituatie en het afschrikken en bestrijden van verschillende dreigingen. Beiden groepen leverden een bijdrage aan de NAVO *deterrence* en *assurance* maatregelen.
- De MQ-9 wordt ingezet in Roemenië om NAVO-grondgebied te bewaken aan de Roemeense grens en de Zwarte Zee regio. De huidige ontwikkelingen aan onze oostflank dragen ertoe bij dat de steun aan Oekraïne onverminderd wordt voortgezet en dat er een shift plaatsvindt in prioriteiten.
- Sinds 1 december zet Defensie een F-35 detachement in voor de bescherming van het NAVO-luchtruim in Estland en de Baltische regio. Deze inzet loopt door tot voorjaar 2025.

Nederland levert in het kader van eigen en bondgenootschappelijke verdediging:

- *Host Nation Support* voor bondgenootschappelijke eenheden waaronder Amerikaanse eenheden in drie doorvoeroperaties.
- Extra maritieme patrouilles in onze territoriale wateren (TTW) en exclusieve economische Zone (EEZ) als gevolg van toenemende Russische activiteit in onder andere de Noordzee. De patrouilles zijn gericht op de bescherming van onze kritieke (onder) water-infrastructuur.
- Verschillende bijdragen aan de Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC). Deze SIC-bijdragen worden gevormd door eenheden die een hoge staat van paraatheid aanhouden, waardoor deze snel kunnen worden ingezet.
- Jachtvliegtuigen worden ingezet om het luchtruim van de BENELUX te bewaken. Hierover zijn trilateraal afspraken gemaakt met België en Luxemburg.
- Permanente militaire aanwezigheid in de overzeese gebieden van het koninkrijk.

5.2 Inzet voor hoofdtaak 2

Doelstelling

Bevorderen van de (internationale) rechtsorde en stabiliteit.

Toelichting

Defensie leverde voor de tweede hoofdtaak een bijdrage aan de volgende missies wereldwijd:

- De anti-IS-coalitie en de NAVO-missie in Irak (NMI) om een bijdrage te leveren op strategisch niveau aan de *Iraqi Security Forces* en *Kurdish Security Forces* om hen in staat te stellen effectiever strijd te leveren tegen IS en bij te dragen aan het versterken van de Iraakse en Koerdische veiligheidssector. Defensie deed dit met een Chinook helikopterdetachement en een FP-compagnie van de landmacht. Daarnaast leverde Nederland de *Force Commander NMI* en stafofficieren.
- EUFOR Althea in Bosnië Herzegovina gericht op het versterken van veiligheid in de rechtstaat vanwege grensoverschrijdende en destabiliserende risico's in de regio. Tot en met oktober is een *Raiding Squadron* van het Korps Mariniers ingezet. Momenteel levert Nederland een aantal staffunctionarissen, een logistiek element en een HUMINT-team.
- Voor de bescherming van de scheepvaart tegen aanvallen van de Houthi's in de internationale handelsroute door de Rode Zee, Bab-al-Mandeb en in de Golf van Aden, heeft Defensie met een luchtverdedigingsfregat deelgenomen aan de operatie *PROSPERITY GUARDIAN* en de EU-operatie *ASPIDES*. Het *Joint Logistic Support Ship (JSS)* nam deel aan de EU-operatie *ASPIDES*. Vanaf half juni tot en met begin augustus heeft Defensie ook de *Force Commander* voor EU-operatie *ASPIDES* geleverd. Hij was met zijn internationale staf geëmbarkeerd aan boord van het *JSS*. Verder heeft Defensie met staffunctionarissen bijgedragen aan de EU-operatie *ASPIDES* en de internationale coalitie *PROSPERITY GUARDIAN*. Daarnaast leverde Defensie staffunctionarissen aan de maritieme missie EU Atalanta en aan het hoofdkwartier van de *Combined Maritime Forces* in Bahrein. Een luchtverdedigingsfregat heeft in mei en juni diverse diplomatieke havenbezoeken gebracht aan meerdere Aziatische landen (o.a. Indonesië, Vietnam, Zuid-Korea en Japan). Daarnaast heeft het schip *Freedom of Navigation* Operaties uitgevoerd in de Zuid Chinese Zee, Straat van Taiwan en Oost Chinese Zee en heeft het schip *ECC (Enforcement Coördination Cell)* (een samenwerkingsverband van diverse landen dat het VN-embargo tegen Noord-Korea handhaaft) ondersteund.
- Deelname aan verschillende langer lopende missies gericht op stabiliteit en handhaving van bestanden in het Midden-Oosten, zoals de VN-missies UNIFIL, UNTSO en UNDOF. Ook nam Nederland deel aan de Amerikaans geleide *United States Security Coördinator for Israël and the Palestinian Authority (USSC)*, die zich richt op het professionaliseren van de Palestijnse veiligheidsdiensten op de Westbank. Ook leverde Nederland een LNO voor het CAOC te Qatar.
- Inzet van het stationsschip in het Caraïbisch gebied voor counter drugs operaties en kustwachttaken.

Oekraïne gerelateerde inzet

- Defensie continueert de noodzakelijke leveringen van munitie en materieel aan Oekraïne met onder andere het trainen van Oekraïense rekruten door operatie INTERFLEX, INTERCHARGE en EUMAM heeft Defensie ook bijgedragen aan het versterken van de Oekraïense strijdkrachten.
- Verschillende Forensische Opsporingsteams zijn ingezet om een bijdrage te leveren aan de vervolging van vermeende oorlogsmisdrijven in Oekraïne. De inzet vond plaats onder de vlag van het Internationaal Strafhof (*International Criminal Court*).

Stappenplan burgerslachtoffers

Doelstelling

Voor het draagvlak van inzet door Defensie is het van groot belang om risico's op burgerslachtoffers te minimaliseren bij de inzet van onze krijgsmacht en transparantie te vergroten.

Toelichting

In april 2022 presenteerde de minister een stappenplan om het aantal burgerslachtoffers te minimaliseren en om beter met incidenten om te gaan als die zich voordoen. Zo opende Defensie in 2024 een meldpunt waar partijen buiten Defensie vermoedens van burgerslachtoffers kunnen melden. In maart 2025 heeft Defensie geschetst welke aanvullende stappen er gezet gaan worden. Dit in reactie op het rapport van de commissie van onderzoek over de Nederlandse wapeninzet tegen een IS-autobommenfabriek in Hawija in de nacht van 2 op 3 juni 2015.¹ Zo zal de Commandant der Strijdkrachten in het militair advies (dat bijdraagt aan politieke besluitvorming omtrent militaire inzet) voor missies en operaties waarbij wapeninzet is voorzien, expliciet stilstaan bij de risico's op burgerslachtoffers. Defensie blijft nauw samenwerken met maatschappelijke en internationale partners op het gebied van bescherming van de burgerbevolking in een gewapend conflict.

Ook zal Defensie vanaf nu – via de Stand van Defensie – jaarlijks rapporteren over ingekomen meldingen van vermoedens van burgerslachtoffers die niet hebben geleid tot intern onderzoek. In kalenderjaar 2024 heeft Defensie in totaal 64 vooronderzoeken naar meldingen afgerond. Dit betreft 61 meldingen van de ngo Airwars, ingediend op 11 september 2023, inzake de luchtcampagne van *Operation Inherent Resolve* (OIR).² Daarnaast betreft het drie meldingen inzake de *International Security Assistance Force* (ISAF) Afghanistan. Deze meldingen kwamen voort uit resp. een informatieverzoek van media op 6 februari 2024³, een informatieverzoek van media op 13 augustus 2024 en onderzoek van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) afgerond op 10 oktober 2024.⁴ Defensie publiceert de uitkomsten van alle vooronderzoeken na afronding doorlopend op haar website⁵. Hier staat per melding aanvullende informatie beschreven, waaronder de bron van de melding, de gemelde locatie, de betreffende missie/operatie en de beoordeling van de melding. Ook het behandelproces van meldingen staat op deze website in detail beschreven.

¹ Kamerstuk 27925, nr. 985 d.d. 14 maart 2025.

² Kamerstuk 27925, nr. 984 d.d. 14 maart 2025.

³ Kamerstuk 2024Z04738 d.d. 26 april 2024.

⁴ Kamerstuk 27925, nr. 971 d.d. 18 oktober 2024.

⁵ <https://www.defensie.nl/onderwerpen/burgerslachtoffers/onderzoek-naar-vermoeden-van-burgerslachtoffers>

5.3 Inzet voor hoofdtak 3

Doelstelling

Het ondersteunen van civiele autoriteiten en het leveren van bijstand bij rampen en crises.

Hoofdtak 3 geleverde bijstand in aantal en soort

Grondslag/activiteit	2023	2024
Explosieven opruimingen	1487	2107
Explosieven Noordzee	23	38
Quick reaction alert ⁶	1	0
Strafrechtelijk handhaving rechtsorde politiewet	41	33
Handhaving openbare orde en veiligheid politiewet	33	16
Wet veiligheidsregio	9	1
Militaire steun openbaar belang	8	11
Host Nation Support	0	3
Kb 1987 inzet krijgsmacht Aruba, Curaçao en Sint Maarten harde militaire bijstand	11	19
Kb 1987 inzet krijgsmacht Aruba, Curaçao en Sint Maarten zachte militaire bijstand	2	2
Wet BES	1	3

⁶ De *Quick Reaction Alert* (QRA) is een zeer hoge staat van paraatheid, waarbij jachtvliegtuigen worden gebruikt om het nationale luchtruim te beschermen.

Toelichting

Defensie leverde voor de derde hoofdtaak onder andere de volgende bijdrages:

- Als gevolg van de gevechten tussen Hamas en Israël had Defensie uit voorzorg een *Joint Task Force* gepositioneerd op Cyprus voor een eventuele evacuatie van Nederlanders vanuit Libanon of Israël. De *Joint Taskforce* bestond uit een C-130-detachement met *Marine Spearhead Task Unit*, een SOCOM element, JTF-liaisons in Libanon en een OPV om ook maritieme ondersteuning te kunnen leveren en in bijkomend geval een humanitaire operatie uit te voeren. Een deel van deze eenheden is in het voorjaar teruggebracht naar Nederland en op *stand-by* gezet.
- Afgelopen najaar stond een *Joint Taskforce* bestaande uit een C-130 detachement met *Marine Spearhead Task Unit* gereed om snel te kunnen reageren voor een mogelijke evacuatie van niet combattanten uit Libanon. Nederland heeft begin oktober 2024, via twee Nederlandse militaire repatriëringsvluchten (*assisted departure*) met de *Multi-Role Tanker Transport (MRTT)* en via bemiddeling bij repatriëringsvluchten van partnerlanden, circa 300 aangemelde Nederlanders gerepatrieerd naar Nederland vanuit Libanon.
- Defensie heeft humanitaire noodhulp geboden aan Gaza door middel van het uitvoeren van luchtdroppingen (voedsel en medische hulpgoederen) met de C-130 boven Gaza.
- Nationaal heeft Defensie ondersteuning geleverd aan de gemeenten en het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) door diverse (nood)opvanglocaties aan te bieden voor evacuees uit Afghanistan, ontheemden uit Oekraïne en asielzoekers. De Koninklijke Marechaussee heeft militaire bijstand geleverd in het kader van het ondersteunen van het asielproces, zowel voor de handhaving van de openbare orde als het identificatie- en registratieproces. Daarnaast heeft Defensie ook militaire bijstand geleverd aan verschillende vormen van gezag o.a. in de vorm van luchtobservatiecapaciteit (UAS) of de bescherming daartegen (C-UAS), search-, duik-, EODD en CBRN-capaciteit.

6 Ondersteunen

Ondersteuning is randvoorwaardelijk voor een sterk Defensie. Betere ondersteuning maakt de krijgsmacht wendbaar en meer schaalbaar. Het versterken van de basis kost tijd, maar Defensie werkt hier hard aan.

In dit hoofdstuk wordt voortgang gerapporteerd op de volgende onderwerpen:

- Digitale transformatie
- Informatiehuishouding en transparantie
- Onvolkomenheden
- Veiligheid
- Duurzaamheid

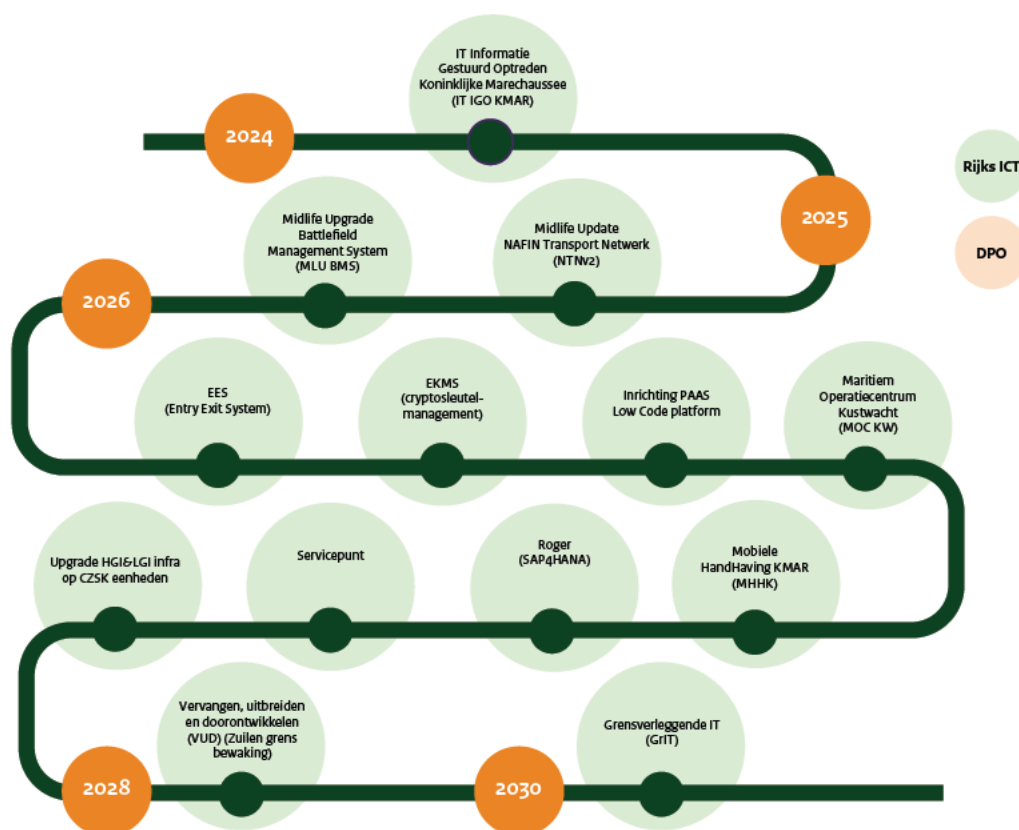
Ondersteunen

6.1 Digitale transformatie

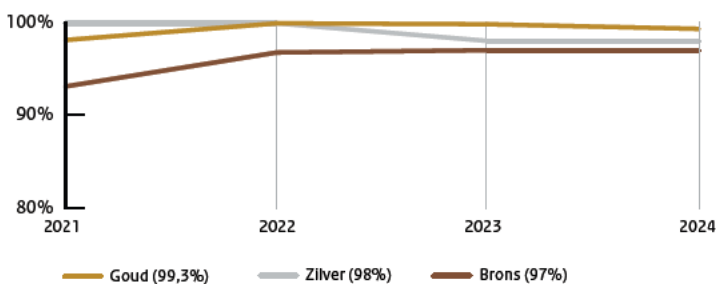
Doelstelling

Defensie moet sneller, slimmer en sterker zijn dan haar tegenstanders in het informatiedomein om de oorlog van de toekomst te kunnen winnen. Daar speelt het informatiedomein een grote rol in. Om een technologisch hoogwaardige krijgsmacht te worden die klaar is voor informatie-gestuurd, multi-domein en geïntegreerd optreden (ook) in hybride context, investeert Defensie in de digitale transformatie. Daarin zijn zowel de operatie als de bedrijfsvoering van belang. Defensie rapporteert in dit kader over de servicelevels van de IT-dienstverlening, de afgegeven CIO-oordelen, de voortgang op het gebied van data en de rationalisatie van de IT-portfolio.

Planning IT-projecten Rijks ICT Dashboard & DPO

Service Levels IT Dienstverlening

Toelichting

Defensie investeert niet alleen in nieuwe IT, maar ook het huidige IT-landschap wordt veilig en werkend gehouden. Het JIVC rapporteert jaarlijks over de genormeerde IT-dienstverlening op basis van vastgelegde niveaus. Per niveau gelden normen voor beschikbaarheid, openstelling, beveiliging en responstijden. De gerapporteerde cijfers geven weer in welke mate wordt voldaan aan de normen. Niet alle IT van Defensie valt binnen deze normen. Zo vallen wapensystemen hier buiten.

Gedetailleerde informatie over digitale transformatie is operationeel vertrouwelijke informatie en is daarom opgenomen in de Vertrouwelijke Bijlage.

Aantal CIO-oordelen

CIO-oordelen	2022	2023	2024
Negatief	1	1	3
Positief	4	5	5
Positief met adviezen	5	5	0
Positief onder voorwaarden	19	12	8
Geen oordeel afgegeven/uitstel oordeel		1	1
Totaal	29	24	17

Toelichting

De CIO-office houdt toezicht op de IT-projecten binnen Defensie. Dit doet zij door CIO-oordelen af te geven. Een IT-project kan niet starten zonder een positief CIO-oordeel. In de periode 2022 tot en met 2024 heeft de CIO-office 70 oordelen afgegeven. De meeste daarvan waren positief, al dan niet onder voorwaarden. In zes gevallen was het CIO-oordeel negatief en kon het project niet starten. Voor de organisatie leveren deze oordelen waardevolle inzichten op. Zo gaat 30% van de bevindingen over het onvoldoende beheersen van risico's, gaat 27% van de bevindingen over het onvoldoende invullen van randvoorwaarden en gaat 19% van de bevindingen over de besturing en planning. De organisatie gebruikt deze lessen om toekomstige projecten vanaf de initiatiefase beter te beheersen en besturen.

Data

Moderne (wapen)systemen zijn bijna niet inzetbaar zonder data science en AI waarbij het gebruik van informatie een steeds prominentere en strategische rol vervult. Tevens wordt dit zichtbaar in de oorlog in Oekraïne. Er worden nieuwe eisen aan het militair optreden gesteld. Niet alleen met betrekking tot het eigen vermogen van de krijgsmacht, maar ook de manier waarop Defensie reageert op (versturende) technologische ontwikkelingen van potentiële tegenstanders en andere actoren.

Ondersteunen

De Defensie Strategie Data Science & AI 2023-2027 zorgt voor het inrichten van de noodzakelijke randvoorwaarden op data science & AI optimaal in te zetten.

Dit gebeurt langs vier actielijnen:

1. **Defensiebrede data governance** voor de inzet van data science en AI binnen ethisch-juridisch en beleidsmatige kaders met duidelijke belegging van rollen en verantwoordelijkheden.
2. **Hoogwaardige informatietechnologie** voor de inzet van data science en AI in het multi-domein optreden en werken in alle gebruiksomstandigheden.
3. **Investeren in kennis en kunde** ter verhoging van de vereiste kennisbasis en de schaarse capaciteit bij Defensie.
4. **Datagedreven werkwijze** om (besluitvormings)processen en de optimale inzet van data science en AI op elkaar af te stemmen.

In de eerste fase van deze ontwikkeling zijn 142 functies gecreëerd. Daarnaast is het Data Science Center of Excellence bij de Nederlandse Defensieacademie opgericht, dat met de aanstelling van een hoogleraar data science bijdraagt aan het verhogen van de kennis en kunde door data science en AI sterker te positioneren in het wetenschappelijke onderzoek en onderwijs. Tevens is Defensie gestart met de inrichting en implementatie van defensiebrede data governance om rollen en verantwoordelijkheden rondom het (verantwoord) gebruik van data op de juiste manier eenduidig te beleggen. Hiermee is 25% van het hiervoor bestemde budget benut.

In 2025 wordt gestart met de uitvoering van de tweede fase waarbij binnen de vier actielijnen de nadruk zal liggen op de (door)ontwikkeling van het defensiebrede data science platform en de realisatie van operationele AI-toepassingen. Er wordt verder geïnvesteerd in datamanagement en het borgen van een datagedreven werkwijze in processen ten behoeve van optimale ondersteuning van multi-domein optreden. Daarmee zal Defensie ruim 50% van het budget benutten. De overige 25% van het budget wordt gebruikt om te kunnen opschalen, innovatie te kunnen stimuleren en de personele capaciteit verder uit te breiden.

Groeiparaagraaf

Voor de zomer van 2025 zal Defensie haar Digitale Transformatiestrategie vaststellen en aan de Kamer aanbieden. In 2025 wordt deze strategie verder geoperationaliseerd. Deze is leidend voor de digitale transformatie van Defensie. Bij het operationaliseren van de strategie worden KPI's opgesteld zodat de ontwikkelingen gemonitord kunnen worden. In de toekomstige SVD zullen deze KPI's worden verwerkt. Data zal een belangrijk onderdeel zijn van de Digitale Transformatiestrategie waardoor we in deze rapportage hier al een toelichting op geven. De CIO-oordelen geven een goed beeld over de volwassenheid van onze IT-ontwikkeling, specifiek op het interne toezicht op IT-projecten.

Voorheen werd de vullingsgraad functiecategorie informatie- en communicatietechniek apart gerapporteerd. IT is steeds meer verweven met het kernproces van Defensie, waardoor het onderscheid tussen IT- en niet-IT-functies dusdanig klein is dat het niet functioneel is apart kwantitatief over IT-functies te rapporteren.

6.2 Informatiehuishouding en transparantie

Doelstelling

Defensie wil een gezaghebbende informatiepositie bereiken. Zo verbetert Defensie de wendbaarheid, commandovoering en bedrijfsvoering. Het programma Defensie Open op Orde (DOO) verbetert in de periode 2021 t/m 2028 de kwaliteit van de informatie(huishouding) van Defensie. Het doel is volwassenheidsniveau 4 te bereiken (op de schaal van de volwassenheidsmeting uitgevraagd door het ministerie van Binnenlandse Zaken¹). Eveneens draagt dit bij aan het doel van het Rijksbrede programma Open Overheid.

Basis op orde- informatiehuishouding volwassenheidsniveau (score 1-4)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Informatiehuishouding - Score	1,6	1,8	2,4	2,4	(3,2)	(3,5)	(4)
Norm (streefwaarde)	4	4	4	4	4	4	4

Toelichting

Defensie heeft in 2024 voorgang geboekt met de verbetering van de informatiepositie. Dit vertaalt zich echter dit niet meteen in een hogere eindscore. Door de huidige geopolitieke situatie en de nadruk op hoofdtak 1 is de uitdaging voor Defensie groter geworden. De krijgsmacht moet weer kunnen vechten tegen een sterk vijandelijk leger en dat kunnen volhouden. Voorwaarde voor een stijging op de indicatoren betreft veelal een organisatiebrede werking en volledig ingerichte evaluatie-/feedbackloops. Hier zijn grote stappen gezet, maar nog niet genoeg voor een daadwerkelijke stijging. Zie ook de volwassenheidsmeting gepubliceerd op open-overheid.nl².

DOO is sinds de zomer van 2021 actief. In het licht van de Defensienota 2024 en hoofdtak 1 is de scope van het programma weliswaar ongewijzigd, maar zijn de programmadoelen en -activiteiten opnieuw gericht en geformuleerd. Er wordt gewerkt aan deze verbetering via 4 actielijnen: (1) Informatiehuishouding, (2) Informatieverstrekking, (3) Signalen herkennen en (4) I-vakmanschap.

De defensiebrede nulmetingen van het volwassenheidsniveau van de informatiehuishouding zijn in de afrondende fase. Momenteel zijn twaalf nulmetingen afgerond. De laatste nulmeting is in de afrondende fase. Negen actieplannen zijn in uitvoering. In het eerste kwartaal 2025 worden de laatste actieplannen opgeleverd en uitgevoerd.

¹ De KPI komt voort uit een vragenlijst bij de jaarlijkse volwassenheidsmeting van BZK (Programma Open Overheid) als onderdeel van de jaarlijkse financiële rapportage en verantwoording over de middelen die Defensie ontvangt om de informatiehuishouding te verbeteren. Zowel witte als groene IT, alsook andere aspecten van de informatiehuishouding zoals werkprocessen, opleidingen, worden in ogenschouw genomen.

² <https://www.open-overheid.nl/binaries/openoverheid/documenten/evaluaties/2024/3/4/2-meting-2023-informatiehuishouding-ministerie-van-defensie/Bijlage+Tabel+MinDEF.pdf>

Ondersteunen

Defensie heeft in 2024 een visie op informatie(huishouding) opgesteld. Met deze visie markeert Defensie een belangrijke stap naar een volwassen informatiehuishouding binnen onze organisatie en sluit aan bij de kaders van de overkoepelende digitale transformatiestrategie die Defensie in 2025 uitbrengt. De visie biedt niet alleen afgeleide strategische kaders, maar ook een wenkend perspectief: Defensie die informatie inzet als kracht in de militaire, politiek-bestuurlijke en maatschappelijke context. Het richt zich op informatie die compleet, juist, actueel en vindbaar is en in lijn is met de kwaliteitscriteria voor de gezaghebbende informatiepositie. Door een integrale aanpak van informatiehuishouding waarin strategie, structuur, processen, mensen en technologie samenkomen, wordt dit versterkt. De aanpak is terug te vinden in alle metingen en actieplannen.

In oktober 2024 is het nieuwe documentmanagementsysteem DefDoc in gebruik genomen bij het kerndepartement. Voor de defensiebrede uitrol is conform planning eind 2024 gestart met de voorbereiding voor de lancering bij de eerste twee Defensieonderdelen (Marine en Koninklijke Marechaussee).

Defensie werkt aan de verdere uitrol van het project Missie-informatie door verdere duurzame ontsluiting van de missie-archieven en de uitwerking van een toekomstige dienst missie-informatie. Inmiddels is het overgrote deel van de missie-informatie met betrekking tot de inzet in Afghanistan ontsloten.

In het kader van een gezaghebbende informatiepositie ondersteunt Defensie met kennis capaciteit en technologie het *Netherlands Joint Forces Command* in de opbouw van een integraal informatiebeeld voor Defensie.

Tevens investeert Defensie in commandovoerings- en inlichtingencapaciteiten zodat de krijgsmacht multi-domein en informatiegestuurd kan optreden. Defensie heeft daartoe ook een wetsvoorstel voorbereid voor een Wet op de defensiegereedheid, die in de juridische grondslag voorziet om communicatie- en informatiesystemen alsmede sensor-, wapen- en commandovoeringssystemen digitaal afdoende te kunnen beveiligen, er volwaardig mee kunnen oefenen en trainen, en tijdig een omgevingsbeeld op te kunnen opbouwen voor een betere informatiepositie en snellere besluitvorming dan de tegenstander.

Per november 2024 voldoen Defensie en de Inspectie Veiligheid Defensie aan de eerste tranche van de verplichte actieve openbaarmaking van de wet open overheid.

In 2024 is, in opdracht van de directie Communicatie van Defensie, gestart met de ontwikkeling van een platform voor informatieverstrekking aan de samenleving dat ook in crisissituaties operationeel blijft.

In het kader van de actielijn I-vakmanschap draagt Defensie zorg voor duurzame inbedding in de loopbaanopleidingen en wordt in het voorjaar van 2025 de pilot masterclass 'gezaghebbende informatiepositie' gehouden. Daarnaast worden producten en diensten ontwikkeld die defensiemedewerkers kunnen gebruiken om hun kennis, vaardigheden en gedrag te versterken zoals: de zelfscan I-vakmanschap, informatiemateriaal, e-learnings, onder andere over merking en rubricering en datageletterdheid. Om het leiderschap te versterken worden aanvullend ook symposia georganiseerd om het bewustzijn, de betrokkenheid en bevlogenheid op informatiehuishouding van deze groep te versterken en om hen concreet handelingsperspectief te bieden.

6.3 Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Doelstelling

Defensie werkt aan het oplossen van de onvolkomenheden uit de verantwoordingsonderzoeken van de Algemene Rekenkamer (AR). Het realiseren van verbeteringen in de interne bedrijfsvoering is geïntensiveerd om de onvolkomenheden op te lossen, waarbij in het bijzonder de aandacht voor de beveiliging van militaire objecten is vergroot.

Realisatiedata onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Onvolkomenheid	Plan van Aanpak	Uitvoering Maatregelen	Status	Gereed
Inkoop	2022*	2018-2024	3 (van 3) aanbevelingen opgevolgd	2024
Vastgoedbeheer	2022*	2019-2024	3 (van 3) aanbevelingen opgevolgd	2024
Autorisatiebeheer	2022*	2020-2025	1 (van 2) aanbevelingen opgevolgd	2025
Beveiliging Militaire Objecten	2023**	2023-2027	3 (van 6) aanbevelingen opgevolgd	2027***
Munitiebeheer	2022**	2022-2026	3 (van 6) aanbevelingen opgevolgd	2026***
Cryptobeheer	Q4 2024	2024-2026	1 (van 2) aanbevelingen opgevolgd	2026
Inventarisatieproces	Q2 2025	2024-	1 (van 2) aanbevelingen opgevolgd	volgt

* Inkoopbeheer is vanaf VO 2017 een onvolkomenheid, vastgoedbeheer vanaf VO 2018 en Autorisatiebeheer vanaf VO 2019. Verbeteracties zijn voor deze drie onvolkomenheden gelijk ingezet. Met de nota Aanpak en weergave stuur- en verantwoordingsinformatie oplossen onvolkomenheden AR van 22 sep 2022 zijn de (herziene) plannen van aanpak aan de Bestuursraad gepresenteerd. Aan de hand van deze plannen van aanpak zijn/worden maatregelen uitgevoerd om de nog openstaande aanbevelingen op te volgen.

** Defensie is het PvA aan het herzien of aan het opstellen in het kader van aanbevelingen AR (voer een oorzaakanalyse uit).

*** Datum gereed komt uit huidig verbeterplan. Uit de herziening van het PvA volgt mogelijk een andere datum gereed.

Legenda

- Onvolkomenheid
- Plan van Aanpak: In deze kolom wordt aangegeven wanneer het Plan van Aanpak gereed was of naar verwachting gereed zal zijn.
- Uitvoering verbetermaatregelen: In de deze kolom wordt aangegeven in welke periode de maatregelen uit het PvA zijn of worden uitgevoerd.
- Status: In deze kolom wordt het aantal aanbevelingen van de AR dat is opgevolgd t.o.v. het totaal aantal aanbevelingen aangegeven.
- Gereed: In deze kolom wordt het jaar aangegeven dat de onvolkomenheid volgens Defensie is opgelost.

Toelichting per onvolkomenheid

Inkoopbeheer

Monitoring van de werking en naleving van de *key controls* inkoopbeheer heeft voortdurend de aandacht, zeker nu er meer en sneller is en wordt ingekocht. In 2024 is een monitor ontwikkeld en opgezet die inzicht biedt in de werking van de individuele *key controls* en een defensiebreed beeld van het inkoopbeheer geeft.

Ook is in 2024 de analyse naar de oorzaken en achtergronden van het gebruik van de onderhandelingsprocedure zonder aankondiging herhaald om de werking van genomen verbetermaatregelen te meten.

Ondersteunen

Vastgoedbeheer

Bij het verantwoordingsonderzoek 2023 van de AR is vastgoed net als in 2022 beoordeeld als een onvolkomenheid. De eerder geconstateerde inzet en betrokkenheid van het Ministerie van Defensie om problemen op te lossen, zijn voortgezet.

In haar rapport beveelt de AR de Minister van Defensie aan om rekening te houden met de consequenties van veranderende omstandigheden voor het programma Transformatie Vastgoed Defensie en voor de financiële dekking hiervan. Door de veranderde (geo)politieke omstandigheden zijn er gewijzigde behoeften, waaronder een grotere vraag naar vastgoed. Daarmee kan een kleinere reductie ontstaan van het vastgoed dan waar het programma zich nu op richt.

In 2024 is het integraal gebiedsinformatiemodel verder ontwikkeld om aan de vastgoedinformatiebehoefte te voldoen. Voor gedegen besturing en besluitvorming is het niet alleen van belang om inzicht te hebben in de technische staat van het vastgoed, maar ook in het gebruik en de bezetting van het vastgoed. In 2024 zijn stappen gezet met de aanbevelingen uit de Taskforce Nova, waarin beter inzicht in de bezetting en benutting van de kazernes is gevormd.

In 2024 is daarnaast een rapportage afgerond waarin is onderzocht of Defensie gebruik zou moeten gaan maken van een specialitystelsel bij het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). De conclusie van dit rapport is dat Defensie voorlopig (maar niet definitief) geen gebruik zal gaan maken van een dergelijk stelsel, omdat binnen de huidige samenwerkingsvorm met het RVB nog voldoende verbeterruimte zit en niet wordt voldaan aan de minimale randvoorwaarden waarbinnen een overgang naar een dergelijk stelsel mogelijk is.

Autorisatiebeheer

In 2024 is verder gewerkt aan maatregelen om de onvolkomenheid autorisatiebeheer op te lossen voor het materieel-logistieke domein. De geactualiseerde aanwijzing autorisatiebeheer is in 2024 vastgesteld. Daarnaast is de specifieke tooling (SAP Governance, Risk en Compliance) voor het analyseren van functiescheidingsconflicten en het bouwen van conflictvrije rollen in gebruik genomen door de beheerorganisatie, voor de gebruikersorganisatie is de geplande implementatie verschoven naar 2025. De werkstroom RASC (Rollen, Autorisaties, Security en Control) in het programma ROGER borgt dat nieuwe rollen in opzet voldoen aan gestelde kaders en richtlijnen. Het aantal functiescheidingsconflicten is vergelijkbaar met vorig jaar. Risicomanagement is hierop van toepassing.

Beveiliging Militaire Objecten

Het oplossen van onvolkomenheden rond de beveiliging van militaire objecten geldt als topprioriteit en is ook opgenomen in Defensienota 2024. Defensie heeft in 2023 een Plan van Aanpak (PvA 2023) opgesteld en uitgevoerd. Dit hield onder meer in dat er een inventarisatie en update (monitoring) van de Te Beschermen Belangen (TBB'n) is uitgevoerd. Verder zijn defensiebreed penetratietesten uitgevoerd. Hiermee zijn stappen gezet om de beveiliging te versterken, maar dit had nog onvoldoende effect in de praktijk. Met een in 2024 uitgevoerde oorzaakanalyse heeft Defensie een gedegen basis verkregen om dit complexe, dynamische en samenhangende stelsel van grondoorzaken aan te pakken. De oorzaakanalyse toonde ook de noodzaak aan van een defensiebreed gedragen integrale aanpak voor het verbeteren van de beveiliging van militaire objecten in de praktijk. Defensie heeft inmiddels versneld een integraal verbeterplan vastgesteld dat in uitvoering is. Ook zijn op zeer korte termijn extra beveiligingsmaatregelen genomen en worden praktijktesten geïntensiveerd. Belangrijk spoor

in de het verbeterplan is een security behaviour traject voor alle defensiemedewerkers, in aanvulling op bestaande acties die de defensieonderdelen nu al uitvoeren op het gebied van security behaviour.

Munitiebeheer

In 2024 is Defensie verder gegaan met diverse verbetermaatregelen uit het verbeterplan munitiebeheer 2022. Zo is een vernieuwde procedure voor het inleveren van Onbeheerd Aangetroffen Reguliere Munitie (OARM) ontwikkeld. In opvolging van de aanbeveling van de AR om te onderzoeken of er manieren zijn om het inleveren van gevonden munitie te vergemakkelijken en zo "grijze voorraad"-vorming te voorkomen. Het herzien van de OARM-procedure is één van de onderdelen van RYLAP (*Return Your Leftover Ammunition Project*), waarbij de focus ligt op onbewust achtergehouden munitie. Daarnaast is er naar aanleiding van de aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer (AR) besloten om het bestaande verbeterplan munitiebeheer 2022 verder te concretiseren en zo nodig aan te vullen door een oorzaakanalyse uit te voeren. Per 1 november 2024 is daarvoor een projectleider aangesteld.

Cryptobeheer

In het kader van de onvolkomenheid beheer cryptografiemiddelen zijn in 2024 belangrijke stappen gezet. Per 1 april 2024 is er een projectleider (0,5 VTE) aangesteld. De Auditdienst Rijk (ADR) heeft een oorzaakanalyse uitgevoerd, op basis waarvan een projectplan (meerjarig verbeterplan) is opgesteld. Begin vierde kwartaal van 2024 is dit plan vastgesteld. Vervolgens zijn de eerste verbetermaatregelen van start gegaan. Zo zijn bijvoorbeeld de eerste stappen gezet in het herzien van regelgeving op het gebied van het beheer van *Crypto Controlled Items* (CCI).

Inventarisatieproces

In het kader van de aanbevelingen van de AR is in 2024 het project inventarisatieproces van start gegaan met onder meer het per 1 april 2024 aanstellen van een projectleider (0,5 VTE). Een belangrijke volgende stap was de uitvoering van een oorzaakanalyse, die door Defensie in het vierde kwartaal 2024 is afgerond. Op basis hiervan is een eerste opzet gemaakt voor een projectplan (meerjarig verbeterplan). Begin 2025 wordt dit intern Defensie afgestemd, waarna de uitvoering van de verbetermaatregelen kan starten. Om niet te wachten tot het definitieve plan gereed is, zijn reeds enkele verbetermaatregelen gestart. Zo is bijvoorbeeld de Werkgroep *Asset Visibility* opgericht om defensiebreed regie te kunnen voeren op de nu nog vaak decentrale initiatieven op het gebied van tracking & tracing (bijvoorbeeld Wapenkamer van de Toekomst).

Ondersteunen

6.4 Veiligheid

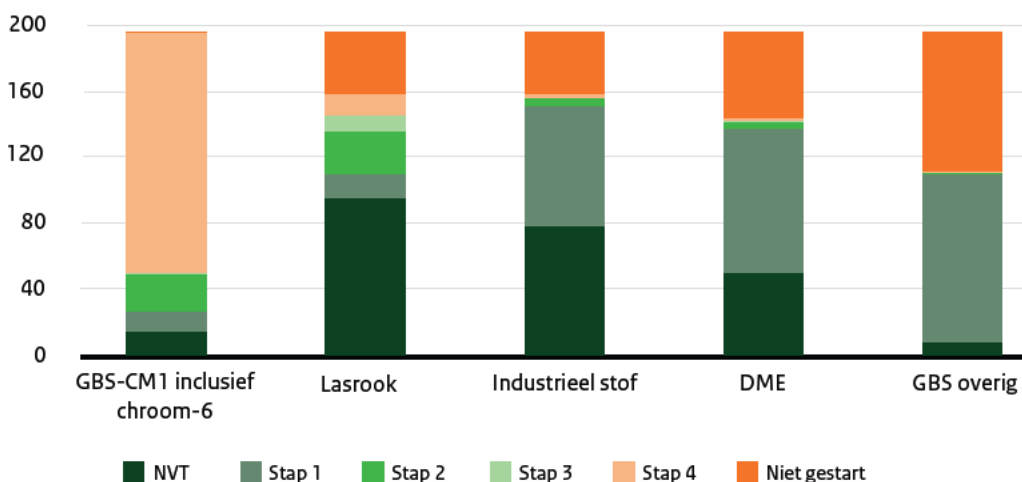
Doelstelling

Defensie werkt doorlopend aan het verbeteren van een veilige werk- en leefomgeving voor haar personeel. Veiligheid is namelijk randvoorwaardelijk voor de taakuitoefening van Defensie. De inspanningen richten zich op verdere veiligheidsbewustwording, het versterken van het lerend vermogen en het bestendigen van een risicocompetente organisatie, met als einddoel een effectieve krijgsmacht.

Voortgang nadere inventarisatie gevaarlijke stoffen (NIGS)

Binnen Defensie zijn de decentrale werkgevers verantwoordelijk voor het inzichtelijk maken van de relevante veiligheids- en gezondheidsrisico's met betrekking tot gevaarlijke stoffen. Dit gebeurt door een Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen (NIGS) uit te voeren. De NIGS is een verdiepend onderdeel van de Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E). De NIGS wordt uitgevoerd conform de uitgangspunten van het vierstappenmodel van de Nederlandse Arbeidsinspectie: inventariseren, beoordelen, maatregelen en borgen. Het betreft een meerjarig traject. Nadat stap vier (het borgen van de veiligheid in de bedrijfsvoering) is behaald, wordt de inventarisatie opnieuw cyclisch doorlopen.

Stand van Zaken NIGS

Toelichting

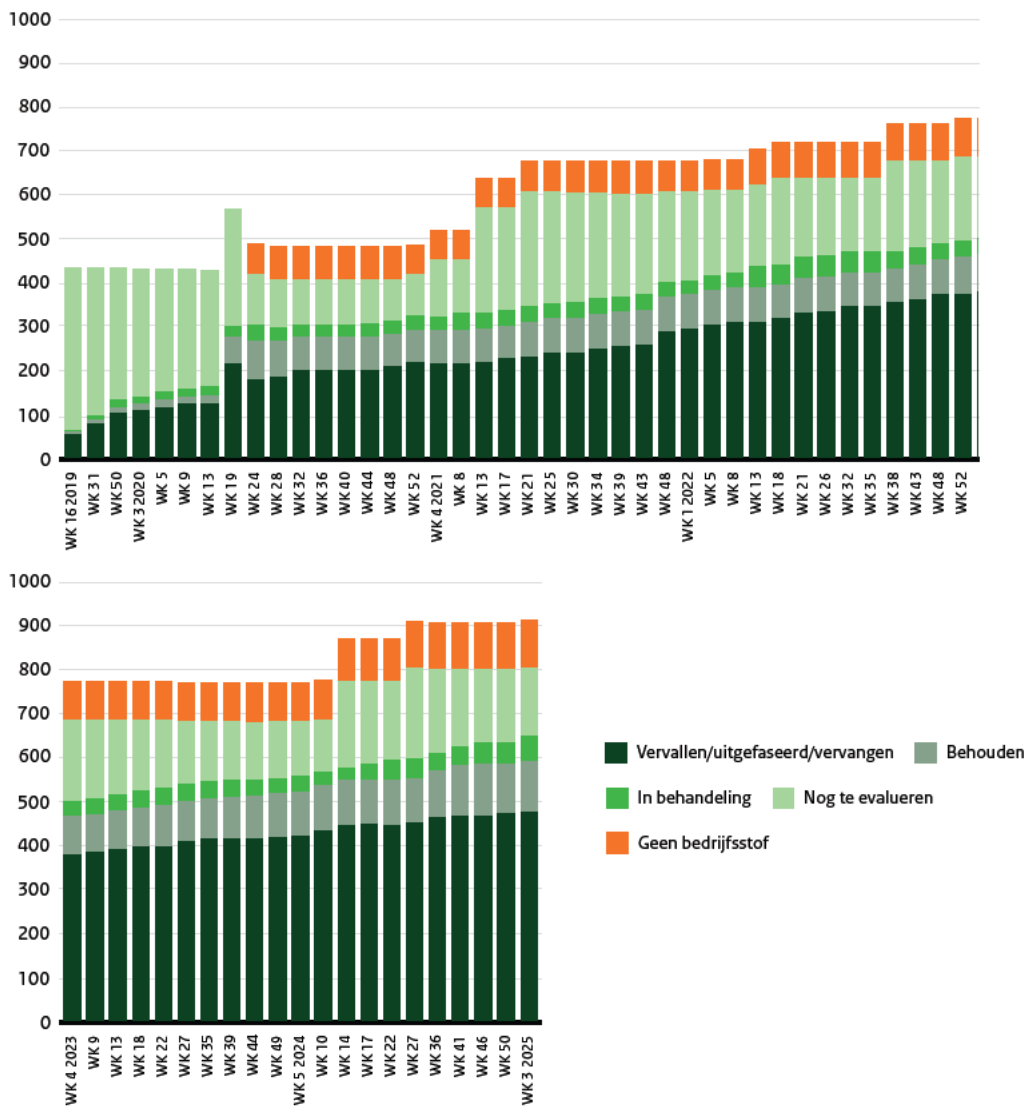
Defensie is begonnen met de geëtiketteerde bedrijfsstoffen bewezen carcinogeen en/of mutageen (GBS-CM₁). Inmiddels hebben de meeste werkgevers voor deze categorie stoffen de vier stappen doorlopen. Hierdoor kan vervolgens de focus worden verlegd naar de andere categorieën. In vergelijking met een jaar geleden zijn vooral stappen gezet op het gebied van Defensie Materieel Explorer (DME) en lasrook. Zo waren er in het voorjaar van 2024 nog vier werkgevers die stap 4 doorlopen hadden, nu zijn het er 13.

Voortgang uitfasering CMR1 bevattende bedrijfsstoffen

Binnen Defensie wordt actief beleid gevoerd om bedrijfsstoffen die chemische stoffen bevatten met een carcinogeen/mutageen klasse 1 (CM1) classificatie te vervangen door een gelijkwaardig alternatief. De CM1-classificatie is gebaseerd op wetenschappelijk bewijs dat de chemische stof kanker kan veroorzaken. Door toenemend wetenschappelijk inzicht worden daarom regelmatig nieuwe chemische stoffen geïdentificeerd als CM1. Vervolgens worden deze opgenomen in de lijst met ‘te vervangen stoffen’. Op 1 april 2024 is ook de stofgroep reprotoxisch klasse 1 (R1) aan de eerdergenoemde CM1-stoffen toegevoegd. Daarom spreken we nu van CMR1 bevattende bedrijfsstoffen. Bij Defensie bestaat deze stofgroep uit circa 250 bedrijfsstoffen. Op termijn wordt een grotere uitbreiding verwacht door een vervangingsplicht voor sensibiliserende, hormoonverstorende en persistente stoffen. Naar verwachting leidt dit tot verdubbeling van het aantal stoffen.

CMR1 evaluatie bedrijfsstoffen

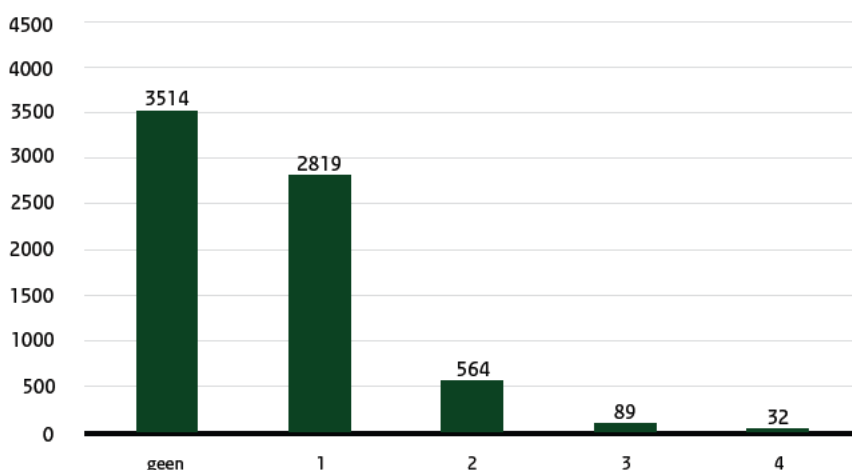
Ondersteunen

Toelichting

Het aantal CMR₁-stof bevattende bedrijfsstoffen neemt toe omdat meer stoffen worden geclassificeerd als CMR₁. Verder is te zien dat Defensie er gestaag in slaagt CMR₁-stof bevattende bedrijfsstoffen uit te faseren/te vervangen. Vervanging gebeurt door een gelijkwaardig alternatief dat geen CMR₁ component bevat. Hierbij moet worden aangetekend dat Defensie op een gegeven moment in een krachtenveld terechtkomt van technische eisen waar vervanging niet meer zo makkelijk te realiseren is.

Meldingen bedrijfsveiligheid

Aantal meldingen bedrijfsveiligheid per ernstcategorie

Toelichting

In tegenstelling tot de SVD voorjaar 2024, waarin werd gerapporteerd over de in 2023 geregistreerde meldingen bedrijfsveiligheid, bevat deze rapportage geen (totaal)overzicht van de meldingen bedrijfsveiligheid die in 2024 zijn gedaan. Door de verschillende manieren waarop de meldingen bedrijfsveiligheid in voorgaande edities van de SVD zijn weergegeven, is het niet mogelijk gebleken om vergelijkende conclusies te trekken of betrouwbare trendanalyses te geven. De ambitie is om op termijn de ontwikkelingen op het gebied van veiligheid meer integraal en verdiepend vorm te geven.

Groeiparagraaf

In de SVD voorjaar 2024 werd aangekondigd dat de Melden Voorval-App (onderdeel van PSMV) zou worden uitgerold. De app is nu defensiebreed beschikbaar gesteld en defensieonderdelen zijn bezig met de implementatie. Het streven was om de volledige implementatie voor eind 2024 af te ronden, maar dit is nog niet gerealiseerd. De verwachting is dat de implementatie na een korte vertraging in het tweede kwartaal van 2025 volledig zal zijn doorgevoerd.

6.5 Duurzaamheid

Doelstelling

Defensie heeft met de Uitvoeringsagenda Duurzaamheid³ haar doelstellingen voor klimaat, energie en circulariteit bepaald. De hoofdlijnen van deze agenda zijn: klimaatweerbaarheid, energie-onafhankelijkheid, innovatie en samenwerking met onze partners. Bij de uitwerking en implementatie van de uitvoeringsagenda geldt de nadrukkelijke voorwaarde dat de hoofdtaken van Defensie voorop staan en dat duurzaamheid hier geen afbreuk aan doet. We streven ernaar om met duurzaamheid de inzetbaarheid te versterken.

Zoals toegezegd⁴ zal Defensie haar Uitvoeringsagenda Duurzaamheid actualiseren, met als nadrukkelijke focus het versterken van de krijgsmacht. Na actualisatie wordt uw Kamer hierover geïnformeerd.

De rapportage betreft de volgende duurzaamheidsdoelen.

- 30% minder afhankelijk van fossiele brandstof in 2030.
- 55% minder CO₂-uitstoot in 2030 ten opzichte van 1990.
- meer duurzame energieopwekking op defensie terreinen.

Percentage gebruik duurzame brandstoffen

	2022	2023	2024	2030
Diesel				
Gebruik duurzame brandstoffen diesel - Realisatie	20%	20%	20%	
Gebruik duurzame brandstoffen diesel – Streefwaarde			25%	
Gebruik duurzame brandstoffen diesel - Norm				30%
Kerosine				
Gebruik duurzame brandstoffen Kerosine – Realisatie	0%	0%	0%	
Gebruik duurzame brandstoffen Kerosine – Streefwaarde			5%	
Gebruik duurzame brandstoffen Kerosine – Norm				30%
Scheepsdiesel				
Gebruik duurzame brandstoffen scheepsdiesel – Realisatie	0%	0%	3%	
Gebruik duurzame brandstoffen scheepsdiesel - Streefwaarde			10%	
Gebruik duurzame brandstoffen scheepsdiesel - Norm				30%

³ Kamerstuk 36124, nr. 25

⁴ Kamerstuk 2025Do8709

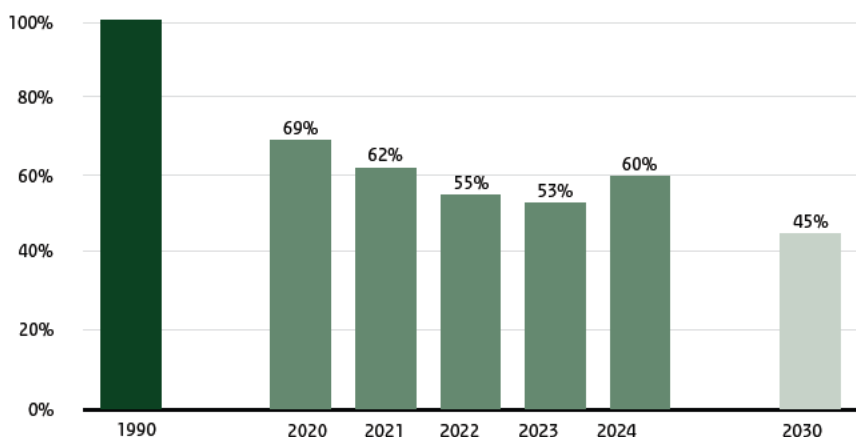
Ondersteunen

Toelichting

Het percentage gebruik duurzame brandstoffen is in 2024 licht gestegen ten opzichte van voorgaande jaren. In 2024 is de eerste stap gezet met het bijmengen van scheepsdiesel. Het bijmengen van weg diesel is niet verder toegenomen omdat de aanbesteding van een nieuw contract is uitgesteld. Defensie verwacht in 2025 de geplande stap voor weg diesel naar 30% te maken.

Het bijmengen van kerosine op vliegbasis Leeuwarden was in 2024 technisch nog niet haalbaar. De brandstofinstallatie is technisch nog niet geschikt om bio-kerosine bij te kunnen mengen. In 2025 verwacht Defensie deze stap wel te kunnen gaan zetten, waardoor de stijgende lijn in gebruik duurzame brandstoffen wordt voortgezet.

CO₂ uitstoot ten opzicht van 1990

Toelichting

Voor het bepalen van de CO₂-emissie is Defensie overgestapt op de CO₂-prestatieladder⁵. De overstap betekent dat er een wijziging in de scope⁶ is doorgevoerd. Om een goede vergelijking te kunnen maken is deze overstap consequent doorgevoerd in de CO₂-berekening van de voorgaande jaren en zijn de percentages aangepast.

De CO₂-reductie van het defensievastgoed en -mobiliteit (varen, vliegen en rijden) in 2024 is 60% van het referentiejaar 1990. De reductie is daarmee afgenomen ten opzichte van het voorgaande jaar. Er is wel 5 keer zoveel elektrisch gereden en sinds 1 januari 2025 gebruikt Defensie Nederlandse groene stroom, waardoor het elektriciteitsverbruik voortaan niet meer zal meetellen in de voetafdruk. Het reductiedoel in 2030 blijft hierdoor samen met de verduurzamingsmaatregelen in de defensienota's binnen bereik.

⁵ De CO₂-prestatieladder wordt door de Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden en Ondernemen beheerd en wordt rijksbreed toegepast.

⁶ Voorheen werden de emissies op basis van de *tank-to-wheel* bepaald. Vanaf 2025 worden conform handboek CO₂-prestatieladder de emissies op basis van *well-to-wheel* bepaald. Door deze gewijzigde berekeningsmethode wijken de cijfers af van eerder rapportages.

Duurzame energieopwekking op defensieterreinen

CIO-oordelen	2023	2024	2050
% van het bruto elektriciteitsverbruik van Defensie in Nederland is opgewekt met wind- en zonne-energie op defensieterreinen	5%	4%	100%

Toelichting

Het percentage duurzame energieopwekking is gedaald ten opzichte van het voorgaande jaar. Dit is met name het gevolg van meer stroomverbruik (toename 19%) en iets minder productie van het Defensie windmolenpark te Coevorden.

Afkortingen

A-(wapen)systemen	Autonome (wapen)systemen
ADR	Audit Dienst Rijk
AI	<i>Artificial intelligence</i>
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMO	Algemene militaire opleiding
AR	Algemene Rekenkamer
CCI	<i>Crypto Controlled Items</i>
CEAG	Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden & Gezondheid
CIO	<i>Chief Information Officer</i>
CM1	Carcinogeen en/ of mutageen Klasse 1
CO2	Koolstofdioxide
COMMIT	Commando Materieel en Informatietechnologie
DME	Defensie Materieel Explorer
DO	Defensie onderdeel
DOO	Defensie Open op Orde
DOSCO	Defensie Ondersteuningscommando
DPO	Defensie Projecten Overzicht
EES	<i>Entry Exit System</i>
EKMS	Cryptosleutelmanagement
EU	Europese Unie
GBS-CM1	Geëtiketteerde BedrijfsStoffen bewezen carcinogeen en/of mutageen
GO	Geoefendheid
GrIT	Grensverleggende IT
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
HR	Human Resources
ICT	Informatie en Communicatie Technologie
IT IGO KMar	IT Informatie Gestuurd Optreden Koninklijke Marechaussee
IRM	Integrale Risico Management
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie
JIVC	Joint Informatie Voorzienings Commando
KPI	Kritieke Prestatie Indicator
LCS	Logistiek Centrum Soesterberg
LTU	Litouwen
MEA	Marine Etablissement Amsterdam
MG	Materiele Gereedheid
MHHK	Mobiele Handhaving KMar
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MLU BMS	<i>Midlife Upgrade Battelfield Management System</i>
MNBG	<i>Multinational Battle Group</i>
MOC KW	Maritiem Operatiecentrum Kustwacht
MQ-9	(Reaper) Onbemand verkenningsvliegtuig
NAFIN	<i>Netherlands Armed Forces Integrated Network</i>

NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NLD	Nederland
NLDTIB	Nederlandse Defensie gerelateerde en Technologische Basis
NIGS	Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen
NMI	NAVO Missie Irak
NPRD	Nationaal Programma Ruimte voor Defensie
NTNv2	<i>Midlife Update</i> NAFIN Transport Netwerk
NvA	Nota van Antwoord
OARM	Onbeheerd Aangetroffen Reguliere Munitie
OG	Operationele Gereedheid
OM	Opdrachtenmatrix
OPV	<i>Patrol Vessel</i>
PG	Personele gereedheid
PFAS	Per- en polyfluoralkylstoffen
PID	Project Indicatie Document
PlanMER	Plan-milieueffectrapport
RASC	Rollen, Autorisatie, Security en Control
R1	Reprotoxisch klasse 1
RI&E	Risico Inventarisatie & Evaluatie
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
PvA	Plan van Aanpak
RYLAP	<i>Return Your Leftover Ammunition Project</i>
SKIA	Kennis en Innovatieagenda van Defensie
SIC	Snelle inzetbare Capaciteiten
SAM	Samenwonen AIVD-MIVD
SNGM	<i>Standing NATO Maritime Group</i>
SNMCMG	<i>Standing NATO Mine Counter Measures Group 1</i>
SOB/SOM	Schietoefening Bergen/Schietoefening Munster Sud
SOCOM	<i>Special Operations Command</i>
SVD	Stand van Defensie
TBB	Te Beschermen Belangen
TCL	<i>Technology Center Land</i>
TCN	<i>Troop Contributing Nations</i>
TTW	Territoriale wateren
TVD	Transformatie Vastgoed Defensie
UNDOF	<i>United Nations Disengagement Observer Force</i>
UNFIL	<i>United Nations Interim Force in Lebanon</i>
UNTSO	<i>United Nations Truce Supervision Organization</i>
USSC	<i>United States Security Coordinator</i>
VJTF	<i>Very High Readiness Joint Task Force</i>
VO	Verantwoordingsonderzoek
VTE'n	Voltijdsequivalenten
VUD	Vervangen, uitbreiden en doorontwikkelen
WO	Wetenschappelijk onderwijs
WWDVGI	Wet weerbaarheid defensie en veiligheid gerelateerde industrie